

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет педагогіки і психології
Кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСАБАМИ ЕТНОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»

Здобувача вищої освіти освітнього
ступеня «магістр»
факультету педагогіки і психології
Тимчишин Вікторії Михайлівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти

Матіяш Валентина Василівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
Директор школи Пониковицький ЗЗСО
Адамович Людмила Станіславівна
Золочівського району
Львівської області

Анотація

Тимчишин Вікторія Михайлівна. Магістерська робота «Формування національної свідомості молодших школярів засобами етнографічного краєзнавства». Спеціальність 013. Початкова освіта. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2025. 85 с.

Магістерська робота присвячена проблемі формування національної свідомості молодших школярів із використанням етнографічно-краєзнавчого виховання. Уточнено поняття «національна свідомість», визначено структури та етапи формування.

Доведено, що етнічне краєзнавство має потенційні можливості в досліджуваному аспекті.

Розроблена відповідна педагогічна технологія формування національної свідомості молодших школярів. Запропоновані педагогічні умови ефективності реалізації даної педагогічної технології.

Ключові слова: національна свідомість, краєзнавство, етнографічне краєзнавство, форми, методи, масовий педагогічний досвід, педагогічні умови.

Annotation

Tymchyshyn Viktoriia Mykhailivna. Master's Thesis: *"Formation of National Consciousness in Primary School Pupils through Ethnographic Local Studies."* Specialty 013 – Primary Education. Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, 2025. 85 pages.

This master's thesis is devoted to the issue of developing national consciousness in primary school pupils through the use of ethnographic and local-history education. The concept of *national consciousness* is clarified, and its structure and stages of development are defined.

The research proves that ethnographic local studies have significant potential for fostering national consciousness in younger pupils.

A pedagogical technology aimed at forming national consciousness in primary school pupils has been designed, and pedagogical conditions ensuring the effective implementation of this technology are proposed.

Keywords: national consciousness, local studies, ethnographic local studies, forms, methods, mass pedagogical experience, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СТАН ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ	7
1.1. Проблема формування національної свідомості у педагогічній літературі.....	7
1.2. Етнографічне краєзнавство як засіб формування національної свідомості школярів.....	11
1.3. Методи та форми формування національної свідомості.....	16
1.4. Аналіз масового досвіду формування національної свідомості засобами етнографічного краєзнавства.....	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНИЦЬКО - ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА	23
2.1. Педагогічні умови формування національної свідомості молодших школярів.	23
2.2. Експериментальна методика формування національної свідомості учнів початкових класів засобами етнографічного краєзнавства	26
2.3. Кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.....	51
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

У складних політичних та соціально-економічних умовах, в яких перебуває наша держава, перед педагогічною громадськістю ставить пріоритетне завдання — формування національної свідомості молодших школярів. В умовах війни національна свідомість особистості виступає як ціннісна риса та передбачає патріотизм, історичну пам'ять, громадськість, відповідальність, свідомість, обов'язок, право на свободу та незалежність і врешті-решт національну ідентичність. Виникає необхідність систематичної цілеспрямованої дії діяльності освітніх закладів щодо формування цієї якості у школярів..

Відомо, що формування національної свідомості учнів — це складний багатогранний процес, який потребує ефективних психолого-педагогічних умов, використання відповідних форм, методів та засобів виховної роботи, що обумовлені впливом різноманітних факторів макро та мікросередовища, динамікою їх інтелектуального, психічного та фізичного розвитку.

Проблема формування національної свідомості широко розглядалася у педагогічній літературі. Серед науковців, які вивчали це питання можна зазначити І. Бех, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, І. Голубовська, Я. Грицак, С. Грищенко, В. Дзюбак, Н. Жигайло, К. Журба, Г. Кловак, І. Нетаврована, В. Кремінь, В. Комоненко, Л. Паламарчук, В. Чорнобай та інші.

Дослідники виявили ефективні шляхи, форми та засоби формування національної свідомості школярів.

Розглядаючи проблему формування національної свідомості молодших школярів Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Дика, С. Карман, М. Крупа, Т. Котик, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Н. Рогалська, Т. Садова, М. Стельмахович Звертають увагу на можливості ознайомлення дітей цієї вікової групи з історією країни та рідного краю, символами, традиціями, побутом, культурою. Сприймаючи ці знання учень початкової школи стає частиною історичної та культурної спадщини українського народу. Оволодіння етнічною культурою сприяє розвитку в учнів школи першого ступеня національного почуттів, національної гордості та гідності, встановленню етнічної ідентичності.

Цілком логічно, що етнографічна краєзнавство може виступати ефективним засобом формування національної свідомості дітей, через значні потенційні можливості, які закладені у ньому та з врахуванням тих умов, в яких перебуває наша школа та суспільство. Цей напрям краєзнавства містить широкий спектр народної матеріальної та духовної культури — звичаї, традиції, вірування, обряди, народні змагання, усну народну творчість, житло, одяг, їжу, промисли і ремесла, менталітет. Традиції рідного краю — це пам'ять про своїх пращурів своєрідний код нації.

Етнографічне краєзнавство у початковій школі відіграє важливу роль у формуванні особистості учня, його національної свідомості, поваги та

культурного різноманіття, його педагогічні можливості ще остаточно не визначені.

Неадекватна оцінка можливості етнографічного краєзнавства та безсистемне його використання у початковій школі значно збіднює процес формування національної свідомості молодших школярів.

Здійснений нами аналіз наукового фонду та стану шкільної практики засвідчили відсутність цілісної етнокраєзнавчої технології у формуванні національної системи учнів початкової школи.

Актуальність і недостатній рівень розробки означеної проблеми в території і практиці початкової освіти зумовили вибір теми магістерського дослідження.

Об'єкт дослідження: процес формування національної свідомості учнів початкової школи.

Предмет дослідження - етнографічне краєзнавство як засіб формування національної свідомості молодших школярів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити особливості формування національної свідомості початкової школи засобами етнографічного краєзнавства.

Відповідно до мети нашого дослідження визначено такі завдання:

1. Визначити стан проблеми дослідження у педагогічній теорії та шкільній практиці.
2. Виявити педагогічні умови формування національної свідомості молодших школярів з використанням краєзнавства.
3. Розробити експериментальну методику використання засобів етнографічного краєзнавства у формуванні національної свідомості початкової школи.
4. Зробити кількісний та якісний аналіз результатів експериментальної методики.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та дослідження означеної нами мети було використано комплекс методів наукового дослідження як-от: теоретичний аналіз, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної та методичної літератури для визначення стану проблеми дослідження та формування висновків;

Емпіричні – діагностика рівнів сформованості формування національної свідомості учнів початкової школи; педагогічний експеримент (констатувальні та формувальні) для обґрунтування рівнів сформованості досліджуваної якості; статична обробка даних для здійснення узагальнення та систематизації матеріалів дослідження та забезпечення переходу від якісних характеристик до числового виразу для діагностики результатів педагогічного експериментів педагогічного експерименту.

Теоретична значущість дослідження полягає у визначенні у ролі етнографічного краєзнавства у формуванні національної свідомості молодших

школярів, обґрунтовані технології даного процесу та виявленні педагогічних умов функціонування цієї моделі у освітньому процесі початкової освіти.

Практична значущість полягає у з'ясуванні методичних орієнтирів щодо використання етнографічного краєзнавства у вихованні молодших школярів з прицільним впливом на формування національної свідомості: матеріали дослідження можуть стати у пригоді вчителям-практикам, вихователям, педагогам-організаторам та студентам.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Бродівського опорного закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №3 Бродівської міської ради Львівської області. Дослідженням було охоплено 45 учнів початкових класів. Структура магістерського дослідження. Робота складається із вступу та двох розділів, висновків, списку використаних джерел та висновків. Загальний обсяг роботи 85 сторінки. Список використаних джерел складається 53 найменувань.

РОЗДІЛ 1

СТАН ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

1.1. Проблема формування національної свідомості

Національна стратегія розвитку освіти в Україні спрямовує зусилля педагогічної громадськості на забезпечення формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлення до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі [36; с.2].

Сьогодні в умовах війни перед вчителями стоїть важливе завдання виховувати національну свідомість учнів .

Проблема формування національної свідомості широко розглядалася у низці досліджень українських вчених, зокрема дослідження І. Бех, Л. Бутенко, Н. Кузьменко, Ю. Руденко, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської.

Зокрема, теоретико-методологічні засади формування національної свідомості старшокласників та студентів розглядали Б. Борисов, Л. Бонтар, Т. Добко, С. Тарнавська.

Національно-патріотичне виховання в освітньому просторі вивчали Л. Страйгородська, Л. Пономаренко, С. Тарновська, а національно патріотичне виховання учнів початкової школи висвітлено у працях учнів початкової школи Л. Добровольської, В. Чорновіл, М. Чорної.

У свій час вітчизняні педагоги та освітянські діячі (О. Дорошкевич, С. Русова, І. Стешенко, Я. Чепіга) визнали, що важливими засобами національного виховання: є українська мова, українська школа, українознавство та позашкільна освіта.

Науковець Н. Волошина зазначала, що сензитивними періодом формування національної свідомості базових понять патріотизму та позитивних рис є період молодшого шкільного віку.

Між тим, аналіз науково-педагогічної літератури у проблемі дослідження дав підстави нам визначити окремі протиріччя.

- між реальною потребою суспільства у формуванні національної свідомості та станом освітньої системи;
- між існуючими можливостями виховання національно свідомих учнів (в межах закладів загальної та позашкільної освіти) та консервативністю та традиційністю щодо методів та форм навчання та виховання;
- між гострою потребою формування цієї якості у школярів і недостатньою готовністю вчителів практиків у її реалізації.

Національна свідомість - це створена впродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеальні традиції, звичаїв, які мають бути присутні у вихованні і навчання дитини формувати світогляд та цінності орієнтації особистості, передавати їй соціальний досвід надбань, попередніх поколінь [25; с. 118].

Як цілісний процес, оформлення національної свідомості у школі - це засвоєння учнями етнографічної спільноти цінностей (мова, територія, культура, причетність до розбудови національної державності, патріотизму, спрямовані на формування національної гідності власної свободи, гордості за свою рідну землю [20; с.19].

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначається, що головними завданнями на сучасному етапі є:

- передача молодому поколінню соціального досвіду багатства духовної культури народу, його національної ментальності та своєрідності світогляд;
- виховання патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, дбає про національну культуру спадщину [17].

Національна свідомість базується на спільних та унікальних властивостях. Кожна національна спільнота має необхідність у виявленні і ствердженні національної ідентичності.

Національна свідомість формується впродовж життя людини. Це не вроджена якість. На її формування впливають такі фактори-середовища етносу, в якому живе особистість як: рідна мова, культура. Тому першочергову роль у вихованні національної свідомості відіграє освіта , яка все більше орієнтується на розвиток національної системи виховання, демократичних засобів культури. Формування національної свідомості відбувається на основі історичних знань , зокрема змагання про національний ідеал, загальнолюдські і національні цінності, історію, національну спільноту.

В. Баршов виявив такі структурні компоненти національної свідомості:

- усвідомлення особистість специфіки своєї національної культури;
- усвідомлення психологічних особливостей нації;

- усвідомлення тотожності зі своїм народом;
- розуміння власних психологічних особливостей;
- усвідомлення себе представником національної спільноти [9; с. 9] .

Національна свідомість виступає своєрідним унікальним феноменом духовності нашого народу. Розвиваючись «національна свідомість», проявляє різноманітні прояви і форми потужне націотворення.

І. Кресіна звертає увагу на те, що національна свідомість характеризується державно-політичною, громадською, територіальною цілісністю, духовною єдністю, етнічною та історичною спорідненістю, культурною самобутністю та неповторністю [21;11].

Формування в особистості національної свідомості відбувається на основі її причетності до певного роду та соціальної групи.

Національність у свідомості людини фіксує у часі не лише теперішнє буття, а й перспективу.

Отже, національна свідомість включає три сфери духовного світу індивіда та зберігає його національну ідентичність.

Рис1.1 . Складники національної свідомості

Дослідники проблеми національної свідомості виявили два рівні її функціонування:

- первинні «чуттєвий» означає відчуття приналежності до нації та рівні емоції тобто вияв любові до рідного краю, природи, захопленості українською мовою, звичаями, традиціями, побутом, промислами ті ремеслами та ін.
- вищий «емоційно-логічний» осмислення цих почуттів.

Якщо у особистості розвинуто національна свідомість, то вона здатна усвідомлювати сутність своєї нації та ідентифікує себе з нею, її хвилює ставлення до її нації інших національностей, розуміє, що розвиток її нації забезпечує розвиток інших націй і людства в цілому.

Загалом, формування національної свідомості - складний, цілеспрямований поетапний процес:

- етапне формування етнічної ідентичності (усвідомлення) приналежності до певної етнічної групи;
- етап набуття історичної пам'яті (знайомство з історією народу, здобутками героями);
- етап усвідомлення національної ідеї (історичний досвід та етнічна ідентичність форм бачення майбутньої нації, її цілі та прагнення);
- етап розвитку національного характеру та менталітету (формуються певні якості менталітет, характерний для даної національної спільноти).

Безумовно, національна свідомість-компонент національного виховання, в основі якої принцип гуманізму, демократизму, поєднання сім'ї та школи, наступності поколінь.

На основі емоційного компоненту формування національної свідомості відбувається глибоке засвоєння знань про рідну мову, звичаї, традиції народу, його п побут, культури і т.д. Відповідно , усвідомлення культури молодших школярів відбувається на основі мотивів оволодіння національними цінностями. Дана концепція передбачає такі структурні компоненти: когнітивними, емоційними і поведінковими. Емоційний, як правило, пов'язаний із відчуттям школяра як суб'єктом оволодіння національними цінностями, когнітивними-способи досягнення цієї мети, поведінковий, спрямування розробки запов'язано в оволодінні національними цінностями.

До елементів розвинутої національної свідомості молодших школярів відносимо:

- усвідомлення своєї спроможності до відповідного етносу;
- змагання та розуміння типових рис нації до якої відносять себе особистість;
- уявлення про територіальну цінність етносу;
- потреба та дієве ставлення до духовних і матеріальних цінностей етносу;
- формування відповідностей за долю нації, теперішнє і майбутнє;
- розуміння єдності минулою, сучасною і майбутнього свого народу.

Отже, на молодший шкільний вік припадає етап етнічного самоусвідомлення що є першоосновою формування патріотизму.

1.2. Етнографічне краєзнавство як засіб формування національної свідомості школярів.

Краєзнавство як педагогічна проблема завжди представляла значний інтерес як для науковців, так і для вчителів практиків. Суттєвим є той факт, що краєзнавство як засіб освіти і виховання дає можливість всеосяжно вивчити природу, історію, господарство, політику, культуру і життєздатність людей рідного краю. Можна цілком стверджувати, що краєзнавство виступає школою пізнання, школою виховання школою становлення зв'язків у системі «людина-природа» та «людина-суспільство».

Вчені визначають феномен «краєзнавство» як науку, як науково-популяризаторську діяльність, форму діяльності, метод пізнання. У свій час Я. А. Коменський назвав такий метод пізнання «від відомого до невідомого» від «простого до складного», від «часткового до загального».

Багатоаспектність терміну «краєзнавство» обумовлює специфічність його визначення.

У педагогічній довідковій літературі краєзнавство визначається як дидактична категорія, що передбачає вивчення учнями на уроках і в позаурочний час природи, соціально-економічного і культурного розвитку місцевого краю - шкільного мікрорайону, села, міста, району чи області [19; с.99].

У дослідження сучасних вітчизняних педагогів (Т. Григор'єва, Н. Дічик, Н. Коляда, Т. Міщенко, В. Павленко, В. Пирожкова, Т. Тронько) вказується, що краєзнавство у школі виступає як організована під керівництвом педагогічна навчальна, виховна, пошуково дослідницька, суспільно-корисна діяльність у процесі комплексного вивчення рідного краю.

Зауважмо, що краєзнавчу основу мають багато галузей наук та навчальних дисциплін, тому об'єктами вивчення можуть бути природа, економіка, література, спорт, архітектура, етнографія мистецтво та інше. Тому є сенс розглядати різні види краєзнавства виходячи з об'єкту вивченого. У педагогічній літературі пропонується різна Класифікація типів та видів краєзнавства. це є свідченням того, що краєзнавчі галузі не розглядаються як другорядні. Вони виступають своєрідним джерелом певних теоретичних положень, які мають загальний характер тобто без розуміння специфіки самого місцевого не можна визначити загальну картину, створити певну територію та концепцію.

У рисунку 1.2. ми відобразили напрями краєзнавства, які виступають своєрідним джерелом підживлення відповідальної науки.

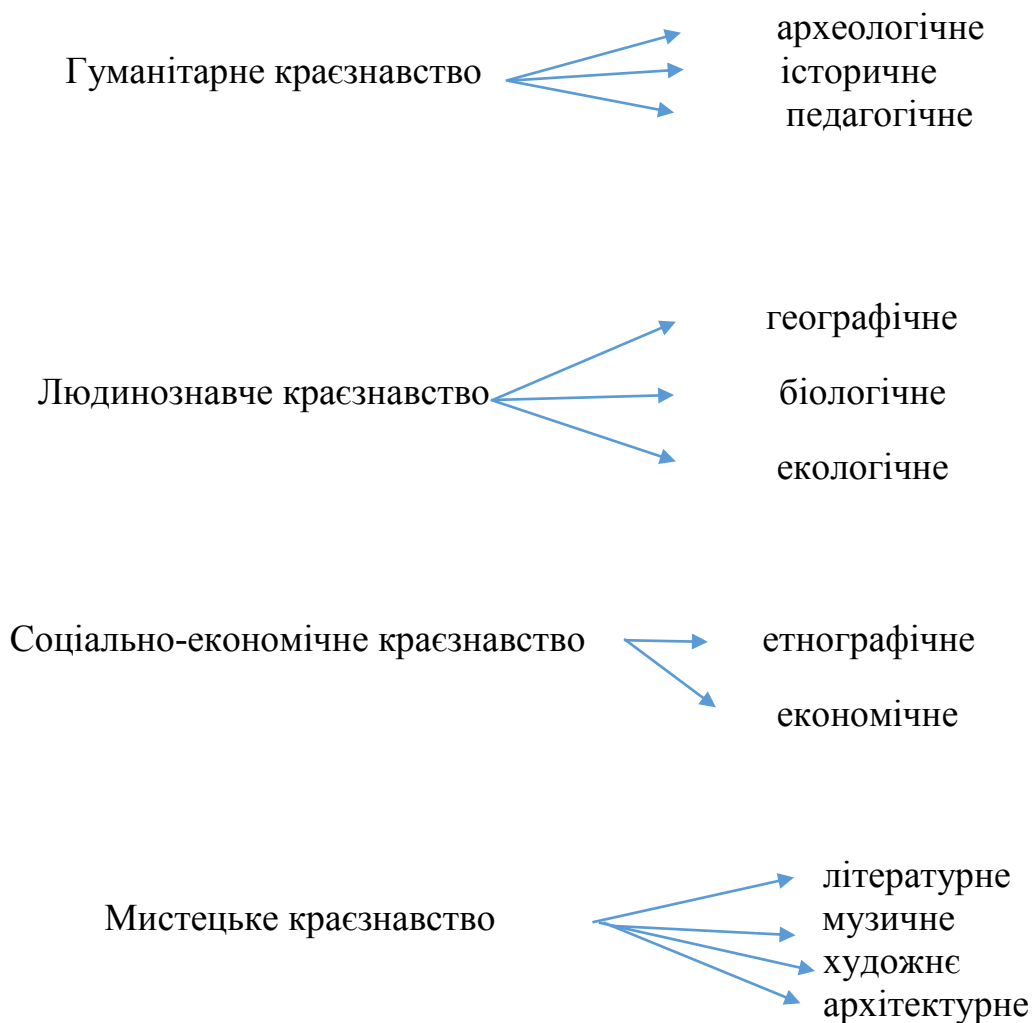

Рис. 1.2 Напрями краєзнавства.

Значне місце серед різноманітних напрямів вивчення рідного краю займає етнографічним напрям

Етнографія в перекладі з грецької мови означає - етнос, народ, плем'я, «графо» - перекладати - писати, народопис.

Зауважмо, що розвиток української етнографії випав на середину XIX століття. Її становлення пов'язують із етнографічною діяльністю М.

Максимовича, М. Костомарова, Олени Пчілки, Павла Чубинського, В. Шухевича, Ф. Вовка, Д. Яворницького та інших відомих представників української культури.

Етнографія як галузь гуманітарних наук має свій об'єкт дослідження - етноси, їх культура, побут, походження, розселення та відносини. Зупинимося на характеристиці об'єктів вивчення етнографії.

Походження, формування, розвиток, міграція та взаємовідносини етносів. Розселення - територія проживання. Матеріальна культура - житло, одяг, харчування, праця, транспорт, побут, інші матеріальні аспекти проживання етносу.

Духовна культура - це нематеріальний аспект культури: вірування, міфологія, фольклор, мистецтво.

Міжетнічні відносини - зміни в етносах, які відбуваються з часом.

Етнічна ментальність національний характер та особливості світогляду.

Вищезазначені етнографічні аспекти на сучасному етапі дослідження науковцями Т. Бойко, М. Гримач, С. Громенко, Н. Дмитрієнко, Р. Киричів, О. Комаренко, С. Павлюк, М. Пазенко, Є. Савко та інші.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що об'єктом дослідження етнографічного краєзнавства є народ, його походження, побут та культура, розселення, культурна побутові відносини певного регіону та етап історії людства цілком логічно, що етнічне краєзнавство займається вивченням етнічної спільноти у конкретному регіоні її ставленням, історію, заселення, духовну культуру, релігію, народні звичаї та традиції, демографічну ситуацію Кузьма-Качур М., Горват М. визначили такі завдання етнографічного краєзнавства:

- відродження і збереження традицій народу в його регіональному багатоманітті;
- відродження та популяризація народних свят, звичаїв і обрядів, народних ремесел тощо [23; 95].

Професор П. Тронько, як фахівець із загального краєзнавства підкреслив: «Останнім часом мало приділяється уваги дослідженню проблем етнографічного краєзнавства в Україні. Між тим, ця галузь краєзнавства – одна з визначальних ланок вивчення історії та культури краю, що повинна зайняти належне місце у місці діяльності краєзнавців. Це важливий напрямок краєзнавства, що передбачає широкий спектр студій матеріальної і духовної культури» [45; с. 81].

Етнографічні знання допомагають суттєво зрозуміти та усвідомити історію та культуру спільноти на всіх етапах розвитку людства. Це історія житла, вбрання, харчування, сімейного укладу, побуту, світогляду, народних знань, вірувань, обрядів та звичаїв [33]. У зв'язку з цим етнографічне краєзнавство пов'язане із іншими напрямками краєзнавства, як-от: історичним, археологічним, літературним, біологічним, географічним, економічним. Останнім часом посилені наукові дослідження в галузі

етнографії призвели до появи міждисциплінарних галузей наук, а саме етноархеології, етноантирипології, етноекономіки, етномузезнавства.

Спираючись на нагромаджений науковий фонд із проблеми та визначення етнографічного краєзнавства конкретизуємо його джерела:

- Монографії і праці педагогів-краєзнавців, з яких можна почерпнути цінний матеріал ефективного вирішення проблем національного виховання;
- Письмові свідчення-клинописи, літописи, хроніки, записи мандрівників, письменників, які дозволяють вивчити історичний аспекти етнографічного краєзнавства;
- Соціологічні матеріали дають можливість вивчити регіональне середовище, умови життя населення;
- Мемуарна та епістоларна література дозволяє більш глибоко зазирнути в окремі аспекти етнографічного краєзнавства;
- Художня література - зразки художньої літератури відображають широкий спектр етнічного краєзнавства: усну народну творчість, побут, житло, звичаї та традиції та інше.

Періодична преса цікава тим, що часто описуються якісь засоби педагогічного краєзнавства їх використання у повсякденному житті чи у сучасній школі.

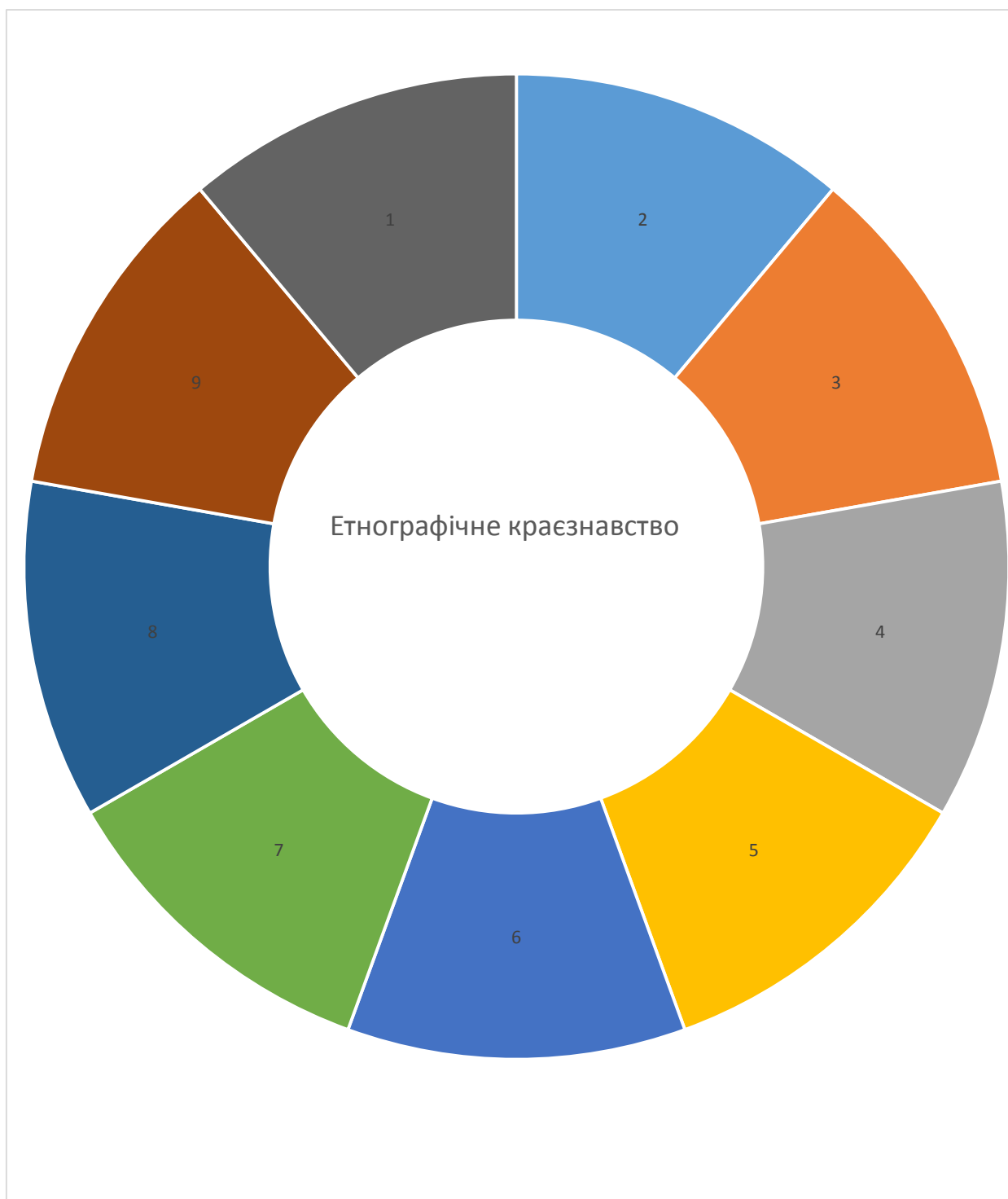
Досвід передових колективів та окремих учителів щодо використання етнографічного краєзнавства як засобу національного виховання.

Речові джерела – речі, одяг, предмети і речі, які відображають захоплення дітей.

Підручники і посібники етнографії та етнопедагогіки допомагають виявити і зібрати необхідні засоби з виховною метою.

Крім вищевказаних традиційних джерел, варто звернути увагу на навчання фільми, кінофільми, фотодокументи, телепередачі, радіопередачі, грамзаписи.

Зазначені нами джерела етнографічного краєзнавства взаємобумовлені, взаємозалежні, взаємозв'язані і доповнюють один одного (див. рис. 1.3)

Умовні позначення:

1. Монографії і праці педагогів – етнографів
2. Письмові свідчення
3. Соціологічні матеріали
4. Мемуарна та епістолярна література
5. Художня література.
6. Періодична преса
7. Досвід передових колективів

8. Речові джерела

9. Підручники і посібники етнографії та етнопедагогіки

Рис. 1.3. Взаємозалежність, взаємо зв'язок взаємообумовленість джерел краєзнавства.

1.3. Методи та форми формування національної свідомості.

Ефективність формування національної свідомості учнів початкової школи із використанням засобів етнографічного краєзнавства у позакласній роботі залежить від оптимально використаних методів та форм виховної роботи для дітей цієї вікової категорії.

Розуміння вікових психолого педагогічних особливостей є важливим фактором у формуванні національної свідомості.

Зокрема, у згаданому аспекті слід звернути увагу на те, що навчальна діяльність у цих дітей є провідною. Вони виявляють інтерес до вивчення навколишнього світу, а отже, української історії, культури, традицій. Образне мислення молодших школярів дозволяє легше сприймати різноманітну інформацію, це стосується й використанням краєзнавчих засобів та об'єктів у національно патріотичному вихованні.

Емоційність притаманна дітям цього вікового періоду дозволяє формувати у них почуття гордості за свій край, країну, повагу до її історичних подій та культури.

У цьому віці діти активно оцінюють свої досягнення. Позитивна оцінка отримання від дорослих обумовлює мотив до участі у різних виховних заходах національно-патріотичного виховання.

Формування соціальної активності формування дружніх стосунків є основою для виховання такої якості як почуття єдності, почуття відповідальності за країну.

Виховання патріотизму передбачає залучення молодших школярів до різних видів діяльності - навчальної, ігрової, художньої, трудової, спортивної та громадської.

Зауважмо, що важливим аспектом у формуванні досліджувальної якості є засвоєння молодшими школярами понять-відчуттів «моя», «рідна», «люблю», та починається з соціалізації в сім'ї з наступним переходом до рідного села, міста, краю, країни та народу.

Отже, формування національної свідомості учнів початкової школи потребує різних підходів, форм, методів та засобів.

Зупинимось на характеристиці методів та форм формування національної свідомості дітей засобами етнографічного краєзнавства у позашкільній виховній роботі.

Метод виховання у педагогічній літературі трактується як «взаємопов'язана діяльність виховання на свідомості, волю та поведінки учня з метою формування у нього стійких переконань і конкретних форм поведінки» [48; с. 94].

До першої групи методів формування національної свідомості ми віднесемо методи, які будуть спрямовані на виховання патріотизму, служінню інтересам України. У цих методах використовується слово, як потужний інструмент формування національної свідомості з використанням засобів етнічного краєзнавства. Це - бесіда, розповідь патріотичного спрямування, метод прикладу.

Друга група методів формування досліджуваної якості охоплює прийом організації діяльності та досвіду суспільної поведінки учнів початкової школи. До цієї групи методів відносимо привчання, педагогічну вимогу, педагогічну ситуацію та гру.

Стимулювання поведінки і діяльності вихованців - третя група формування національної свідомості молодших школярів. До цієї групи відносять заохочення, змагання та дисциплінарне покарання.

Серед сучасних методів слід відмітити метод проєктів, який можна успішно використовувати з метою формування національної свідомості. Він актуальний у розвитку пізнавального компоненту школярів. За допомогою цього методу молодший школяр ширше дізнається про свій родовід, статус у родині, сім'ї, рідній школі, статус жителя села, міста, регіону та країни. Крім того метод проєктів дає можливість глибше зрозуміти рідну мову, традиції, культуру та етнос українців. Зауважимо, метод проєктів впливатиме і на емоційно-ціннісний компонент, формування любові до членів родини, сім'ї, гордості за українське походження, а також сприятиме вихованню толерантності до інших націй та національностей, їх вірувань, звичаїв, обрядів, культури. У процесі використання методу проєктів розвивається діяльнісно-поведінковий компонент формування національної свідомості. Молодші школярі беруть участь у громадських починаннях краєзнавчого спрямування, розвивається активність, ініціатива та участь у традиційних і нетрадиційних заходах в досліджуваному аспекті. Це може бути створення різних календарів, заочні мандрівки рідним краєм, складання історії своєї сім'ї, участь у етнографічних конкурсах, створення кімнат народознавства та інше.

Цілком логічно, що нас цікавлять форми виховання, які можна використовувати у вихованні національної свідомості із використанням засобів етнографічного краєзнавства.

Форма - зовні вираз певного змісту, його композиція [32; с. 311].

Формування національної свідомості в умовах війни спонукає молодших школярів приносити користь Вітчизні. Це можуть бути онлайн-платформи за допомогою них виховні заходи можна організувати цікавими, яскравими та незабутніми для дітей (віртуальні зустрічі, віртуальні музеї, театри).

На думку науковців у галузі початкової освіти О. Фляк, О. Риндін найбільш популярними методами у досліджуваному аспекті виступають:

- усні (бесіда, конкурс, вікторина, в круглі столи);
- ігрові (сюжетно-рольові, пізнавально-розвивальні, інтелектуальні) ;
- інформаційно-комунікативні (презентації, заочні мандрівки);

- візуальні (виставки, стенди, музеї, перегляд відеоматеріалу, відвідування народних умільців);
- рефлексивні (самопізнання, самообілізація, саморегуляція, самореалізація).

Варто взяти до уваги класичний підхід до класифікації форм виховної роботи, якими можемо використовувати у своєму дослідженні:

- індивідуальні форми (колекціонування, читання, вишивання, витинання, вирізьблювання, випалювання та інше);
- групові форми (гуртки, клуби, бесіди);
- колективні форми (ігри, свята, ранки, вікторини, екскурсії, походи, мандрівки, фестивалі та інші).

Окремо хочемо звернути увагу на таку форму як ранкові зустрічі. На таких заняттях діти обговорюють події, ситуації із життя сім'ї, родини, регіону, країни. Важливо, щоб такі події підкріплювались етнографічними засобами.

Інтерактивні бесіди дозволяють обговорювати питання національної ідентичності, що дуже важлива в умовах війни.

Учні початкових класів можуть бути учасниками дитячих громадських організацій, які можуть існувати при школі, у класі як-от: «Барвінчата», «Козачата», «Соколята», де реалізуються завдання національно-патріотичного виховання, а також елементи етнографічного краєзнавства.

Флешмоби і квести збагачені українською музикою, місцевими танцями, звичаями та традиціями, та іншими етнографічними елементами дуже захоплюють дітей сприяють вихованню національно-свідомих громадян незалежної країни.

Ефективність формування національної свідомості молодших школярів із використанням краєзнавчого матеріалу у нашому дослідженні є ключовою і не залежить від ефективного та доцільного підбору методів і форм організації виховного процесу.

Різноманітність використання форм виховання у досліджуваному аспекті забезпечується індивідуальними, груповими та колективними заходами, які проводяться в позакласній роботі, і включають також родинне виховання. Таким чином ми зможемо адаптувати виховний процес з формування необхідної якості відповідно до потреб і можливостей кожного вихованця.

Крім того, різноманіття форм виховної роботи з використанням етнографічного матеріалу сприяє розумовому, моральному, трудовому та естетичному вихованню, що дозволяє забезпечувати різнобічний розвиток особистості молодшого школяра без якого формування національної свідомості стане неефективним.

Цілком логічно, що наступним кроком нашої експериментальної роботи був аналіз типових для початкової школи програм [34].

Ознайомившись з програмою «Літературного читання», ми зауважили теми, які цікавлять нас аспекти досліджуваної проблеми. Це - усна народна

творчість. Малі фольклорні жанри: народні дитячі пісеньки, ігри, забави, лічилки, загадки, скоромовки, приказки, прислів'я, притчі, народні усмішки, казки, легенди, байки, народні пісні. Важливе місце приділяємо народним казкам про тварин, персонажами цих казок, їх вдачі. Народні соціально-побутові казки, які вивчають діти, відображають народний побут, події із життя українського народу, його традиції.

Програма «Основи здоров'я учнів початкових класів» представлена темами: «Народні традиції та здоров'я», «Народні традиції і харчування», «Літні, зимові, весняні та осінні ігри та розваги».

У програмі «Дизайн та технології» ми помітили теми: «Різдвяні свята у творчості дітям», «Макетування предметів хатнього інтер'єру», «Писанкарство як мистецтво художнього розпису», «Українські витинанки», «Художня вишивка в українському побуті», «Робота з рослинними матеріалом», «Квіткова символіка», «Вишивання і в'язання як вид української народної творчості», «Традиційні весняні свята з використанням рослинних декорацій», «Конструювання виробів для відтворення давнього українського побуту» (меблі, посуд, настінні прикраси, рушники), «Краса і користь цілющого зілля народної медицини», «Використання лікарських рослин у побуті».

У в програмі «Я досліджую світ» знаходимо теми: «Забавлянки, ігри, повчальні казки», «Сімейні свята», «Рослини», «Оспівування в усній народній творчості рослин, якими прикрашали садибу (калина, верба, чорнобривці, мальви), якими лікувалися (звіробій, подорожник, татарське зілля, чебрець)», «Значення води для рослин, тварин, людини», «Жива і мертва вода в казанах», «Як хліб на столі прийшов», «Бережливе ставлення до хліба», «Як виник одяг», «Стародавні дитячі іграшки», ігри та забави, «Державні, народні і релігійні свята», День Незалежності, Свято Миколая, Новий рік, Різдво Христове, Великдень. «Календарно-обрядові свята», «Про родовід», «Традиційна сімейна мораль українців», «Збереження Національних особливостей у сучасному побуті, в одязі, в їжі, проведенні свят». «Народна мудрість про природу, пори року», «Український побут та звичаї у рідному краї», «Особливості народного костюму», «Народний календар», участь дітей обрядових святах.

У в програмі курсу «Мистецтво» приділяється увага таким темам: «Ознайомлення народним мистецтвом настінного розпису, народним іменним посудом, народними традиціями писанкарства на Україні», «Ознайомлення з українським народним вбранням», «Зображенням птахів», тварин та людей в ілюстраціях до казок, «Народне мистецтво витинанки», «Світ народної іграшки».

Програма «Мистецтво» також реалізується наступними темами: «Українські народні пісні, музичні інструменти», «Українські народні танці».

Серед пісень розглядається: колискові, календарно-обрядові, жниварські, колядки щедрівки, коломийки, жартівливо-танцювальні пісні.

Отже, у вищезгаданих навчальних програмах передбачений етнографічний матеріал, що виступає суттєвою опорою для продовження виховної роботи в позакласній діяльності.

1.4. Аналіз масового досвіду формування національної свідомості засобами етнографічного краєзнавства

Педагогічний досвід - це своєрідний пробний камінь організованого освітнього процесу, джерело розвитку педагогічної науки. Оновлення педагогічного досвіду обумовлене першочерговими змінами у практичній діяльності педагога та його освітнім надбанням.

Педагогічний досвід, як правило, проявляється в певній технології освітнього процесу та взаємозалежності та взаємозв'язку його елементів масовий педагогічний досвід загально прийнята практика в навчально виховному процесі, яка використовується багатьма вчителями, відображає типову повсякденному роботу вчителя між тим, аналіз чинних [34] навчальних програм засвідчує, що у школі першого ступеня є широкий спектр можливостей використання краєзнавчого матеріалу на уроках з метою національного виховання. Краєзнавчий компонент у навчальній діяльності є тією родзинкою, яка дає можливість учителю початкової школи формувати етнічну самосвідомість молодших школярів. Однак, потенційні можливості позакласної роботи щодо формування цієї якості ще повністю не використовуються.

Проаналізуємо окремі приклади масового педагогічного досвіду використанням етнічного краєзнавства у формуванні національної свідомості молодших школярів.

Природний інтерес у нас викликав досвід вчителя початкових класів Лящ Л.Б. (Чернівецька спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №22) використання річного фольклорного календаря з метою патріотичного виховання.

Основний акцент – орієнтація на традиційну культуру, обізнаність із дитячим фольклором:

Наводимо елементи прикладної методики у досвіді учителя.

Таблиця 1.2 Річний фольклорний календар для учнів початкової школи.

Осінь	Зима	Весна	Літо
Ігри, тематичні розваги, таночки, загадки, музику, прикмети, обрядові дійства.	Ігри, колядки, щедрівки, вінчування, обрядові дійства, народні прикмети, казки, обрядові дійства.	Заклички, примовки, звуконаслідування, веснянки, гаївки, ягільки, скоромовки, таночки, обрядові дійства.	Ігри та забави, тематичні розваги, загадки народні прикмети, казки, обрядові дійства.

В реалізації річного фольклорного календаря лежала загальна методика та конкретна методика. Процесуальна сторона забезпечувалася як традиційними, так і нетрадиційними формами роботи: бесіди, ігри, подорожі, квести, конкурси, виставки, ігрові програми, гостини, ярмарки, ігрові дійства. Серед пізнавально-ігрових заходів: «На гостину у лютого», «Веснянки – втілення природи буковинського краю», «Великодні забави на Буковині».

Зокрема, захід «Веснянки – художнє втілення природи Буковини» проводився на лоні природи з своєрідними краєвидами природи.

Використано такі фольклорні жанри – ігри, лічилки, хороводи, веснянки, ягільки, заклички, народні прикмети, атрибутики. Крім того, педагог використовував метод спостереження за природою рідного краю, майстерно вплітаючи в фольклорні жанри.

Педагогічним результатом даної виховної роботи є розвиток пізнавальних інтересів, обізнаність дітей із різними жанрами місцевого фольклору, уміння відтворювати вивчені фольклорні матеріали, творчо включати його у творчу діяльність, виховувати патріотичні почуття.

Організація дозвілєвої діяльності молодших школярів з використанням місцевого фольклору сприяє підвищенню ідейно-змістової основи національного виховання залучає учнів до регіональних традицій розвиває етнічне середовище.

Нашу увагу привернула педагогічна діяльність колективу вчителів початкових класів Городищенської ЗОШ I-III ступенів Березівського району. Рівенської області. Колектив педагогів велику увагу приділяє створенню навчально-матеріально етнографічної бази з метою формування національної свідомості молодших школярів. Зокрема, це створення різноманітних осередків, які зливаються в етнографічний центр «Шевченківська світлиця». Це історико-краєзнавчі, етнографічні, кімнати, кімнати - українська хата, «Берегиня», «Пам'яті рідного краю», «Національної символіки», етнографічні осередки з музичними експонатами, міні-музеї «Українська іграшка», «Українська хустка», «Українська вишивка».

У процесі підготовки та проведення виховних заходів етнокраєзнавчого характеру вчителі залучають учнів початкової школи до науково-краєзнавчої діяльності. Школярі вивчають пісенний та словесний фольклор, етноігри, національні іграшки, танці розваги дітей краю, зразки декоративно-прикладної та трудової діяльності, ефективними та дієвими видалися клуби для молодших школярів «Джерельце», «Мій рідний край», «Вітчизнознавство».

Велику увагу педагоги приділяють ігровій діяльності молодших школярів. З метою вдосконалення рідної мови, з її барвистими, відтінками різноманітної лексики, діти залучали до таких народних ігор «Довга лоза», «Коза – дреза», «В хороводі були», для ознайомлення з трудовою діяльністю українців – «А ми просо сіяли», «Мак», «Кабаки».

Творчо використовують вчителі народу символіку (калина, дуб, верба, барвінок, мальви). Зокрема, проводилась цікава екскурсія. «У гості до старого дуба». Метою цього заходу було познайомити молодших школярів із символом

невмирущості українців, незламності їх душі дубом. Діти опрацювали необхідний матеріал, підготували запитання. Молодші школярі дізналися як наші прашури виготовляли з дуба знаряддя трудової діяльності, предмети побуту, вітряки, човни, а з борошна жолудів пекли хліб. Отже, педагогічний колектив школи намагається системно вирішувати дану проблему.

Цікавим для нас є досвід з національно-патріотичного виховання вчителі початкових класів Зіньківської спеціалізованої школи I-III ступенів №2 цим досвідом ділиться вчитель початкових класів Липенко Т. П. для молодших школярів проводиться патріотична гра «Україна - моя Батьківщина». З маленькими патріотами пізнавальна патріотична гра проводилася в декілька етапів з відповідними зупинками.

На зупинці «Полтавщина - наш рідний край» діти ознайомилися з історією рідного краю, рідного міста, легендою про місто, визначних земляків, які збагатили історію, науку і культуру рідного краю. Була здійснена заочна мандрівка полтавським краєм, розгадувалися загадки, ребуси, кросворди.

Наступна зупинка «Народна зелена аптека» передбачала конкурсний знавців цілющих трав рідного краю, і їх традиційне використання у народній медицині і символічне значення. Діти частували цілющим чаєм у трав'яному барі, співали народні пісні та розповідали легенди про лікарські рослини. Також молодшим школярам розповідали про знання та вміння козаків використовувати засоби природи з лікувальною метою.

Зупинка «Полтавська хата». Молодші школярі глибше дізналися про українського оселю, предмети побуту інтер'єру і вжитку. Використовувався макет оселі, презентація предметів побуту та призначення. Школярі відгадували загадки, ознайомилися із народним побутовими прикметами співали пісні про хату. І остання зупинка «Скрина моєї бабусі». Основною метою було розширити знання дітей про місцевий національний одяг (чоловічий і жіночий) стилі одягу, вишиванки Полтавщини, майстерні народної вишивки, а також порівняти сучасний одяг полтавчан із колишнім Розглядали фото, зразки вишивки, і їх символічне значення, поєднання кольорів.

Звернулася увага на властивості «тернавої» хустки, яка була оберегом українців коли вирушали в дорогу, виконувала важливе завдання чи велику справу. Діти відгадували загадки, тлумачними приказками та прислів'ями, приміряли зразки одягу.

Даний виховний захід є комплексним, оскільки передбачає використання різноманітних засобів етнографічного краєзнавства у формуванні національної свідомості школярів.

Таким чином, проблема формування національної свідомості молодших школярів з використанням етнографічного краєзнавства перебуває в полі зору вчителів-практиків, однак потребує системного, цілісного, комплексного та послідовного підходу.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА

2.1. Педагогічні умови формування національної свідомості молодших школярів.

Одним із завдань нашого дослідження є виявлення педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування національної свідомості початкової школи засобами етнографічного краєзнавства.

У довідковій літературі «умова» трактується як домовленість, угода, певна вимога, яка встановлює правила для чогось і визначає зобов'язання сторін, що домовляються [43; с. 193].

Ще один варіант тлумачення цього поняття у довідковій літературі умова може виступати як вимога, яку одна сторона висуває іншій.

Педагогічна умова у педагогічній літературі розглядалася, як сукупність об'єктивних можливостей, факторів та організаційних засобів, що забезпечують успішне здійснення освітнього процесу досягнення поставлених цілей та розвитку особистості (В. Андреев, В. Федорова, О. Пехота) [39, с. 35].

Педагогічні умови передбачають зовнішні і внутрішні аспекти освітнього середовища.

До зовнішніх віднесемо матеріально-технічне забезпечення, навчально-методичну базу, до внутрішніх психологічний клімат, взаємовідносини у розвивальному середовищі. Опрацювавши науковий фонд з проблеми, ми виявили педагогічні умови ефективності формування національної свідомості молодших школярів із використанням етнічного краєзнавства.

1. Створення розвивального етнографічно-краєзнавчого середовища.

Середовище - це умови існування або сукупність умов, які мають певний вплив на щось. [14; с. 100].

З точки зору проблеми дослідження нас цікавлять навколишнє середовище тобто сукупність певних природних умов, що оточують дитину, а також соціальне середовище - сукупність соціальних умов, що впливають на життя та виховання. Відповідно етнографічно-краєзнавче середовище - це таке освітнє середовище, яке сприяє формуванню місцевої ідентичності, любові до рідного краю, до своєї батьківщини. Це середовище забезпечує пізнання культури свого краю, історії регіону. В етнографічно-краєзнавчому середовищі молодший школяр розвивається, тобто відбувається вплив на розвиток всіх сфер дитини: пізнавальної, соціальної, художньо-естетичної, емоційної, мовленнєвої, фізичної. Це середовища повинно бути гнучким та адаптованим до проблем кожного вихованця. Важливо, що організація етнографічного краєзнавчого розвивального середовища дала можливість дитині вибирати види діяльності, досліджувати, експериментувати, проявляти творчі можливості, спілкуватися з дітьми, діяти. Візьмемо до уваги предметні аспекти розвивального етнографічно-краєзнавчого середовища: народні іграшки,

предмети побуту українців, знаряддя праці, засоби народної творчості та інше. Молодших школярів можна залучити до таких видів діяльності в етнографічно-краєзнавчому середовищі:

- збирання та вивчення казок, легенд, притч, приказок, прислів'їв, загадок, пісень, танців регіону, звичаїв і традицій.
- вивчення місцевих традицій промислів та ремесел, як от: гончарство, лозоплетіння, вирізьблювання.
- вивчення історії краю, поселень.
- вивчення і збереження предметів побуту, одягу, знарядь праці регіону.
- популяризація знань про свій край шляхом організації виставок, музею.
- участь у виховних заходах етнографічно-краєзнавчого спрямування.

2. Співпраця із сім'єю. У сім'ї дитина отримує первинні навички сприймання навколишньої діяльності, усвідомлює себе повноправним представником етносу, суспільства. Значення сім'ї полягає у поступовому введенні дитини до суспільства з метою розвитку відповідно до природи, оточення, культури у краю, у країні. У сім'ї, родині розвивається особистість, відбувається опанування відповідних соціальних ролей. Окрім навчання, набуття соціального досвіду, важливою функцією сім'ї є залучення до традицій народу його моральних норм. З метою формування національної свідомості молодших школярів необхідна тісна взаємодія з сім'єю. Адже, у сім'ї через сімейні традиції, обряди, святкування, побут, етнічну культуру закладаються основи національної самосвідомості. Відносини та взаємодію з батьками необхідно налагоджувати з врахуванням конкретних обставин та умов виховання у сім'ї. Слід взяти до уваги цінності, орієнтири та виховні стратегії у сім'ї.

Робота вчителя з батьками молодших школярів охоплює аспекти етнічного краєзнавства з якими будуть обізнані діти. До основних принципів співпраці вчителя початкових класів з батьками відносимо:

1. Доброзичливий стиль спілкування.
2. Індивідуальний підхід.
3. Співпраця, а не наставництво.
4. Ґрунтовна підготовка до проведення етнографічних заходів із залученням батьків.
5. Динамічність взаємодії.

Зміст роботи з батьками молодших школярів у досліджуваному аспекті. Реалізовується через різноманітні традиційні і нетрадиційні форми.

Вважаємо, що співпраця з батьками з метою формування необхідної якості у молодших школярів може відбуватися двома шляхами.

1. Вдосконалення педагогічної компетентності батьків у даній проблемі, що передбачає проведення бесід, класних зборів, тренінгів, круглих столів, лекцій, практикумів на відповідну тематику.

2. Залучання батьків до етнографічного-краєзнавчої роботи з метою національно-патріотичного виховання. Це участь батьків у родинних виховних заходах, у організації виставки, міні музею, національного куточка, пошуковій, етнографічній роботі, залучення до медіа-ресурсів.

3. Використання педагогічно доцільних засобів етнографічного краєзнавства з метою формування Я - національного.

4. Усвідомлення школярем власної належності до етнічної спільноти виконує у його житті суттєву роль і досить впливає на міжособистісні відносини. А. С. Макаренко вважає національний Я – образ особистості школяра інтегрованою формою самосвідомості, що виникає на певному етапі особистісного становлення в результаті тривалого процесу пізнання на самопізнання. Національний Я – образ – це узагальнене уявлення школяра про себе як представника національної спільноти.

Відомо, Я - національний, Я – образ, це частина Я - концепція, що складається в процесі ідентифікації, з національною спільнотою і регулює поведінку особистості. Це дає змогу суб'єкту, адаптуватися до умов соціальних умов життя, дозволяє реалізувати успішну діяльність у співвідношенні власних життєвих позицій, цінностей з принципами, нормами та вимогами етнічної спільноти до якої належить особистість.

Велику роль у національній ідентичності відіграє мова, історична та культурна спадщина. Важливим засобом формування національного Я відіграє етнографічне краєзнавство.

Використання різноманітних засобів етнографічного краєзнавства дозволяє формувати у молодших школярів національну свідомість на етапі етнічного самоусвідомлення.

Підбір педагогічно доцільних засобів етнографічного краєзнавства (історія, фольклор, побут, звичаї та традиції, промисли і ремесла) - застосовуються з метою формування особистості молодшого школяра, його моральних якостей соціальної поведінки, інтелектуальних і фізичних здібностей.

Зауважмо, що педагогічно доцільними ці засоби стають, якщо будуть педагогічно обґрунтовані, комплексні та відповідати віку учню початкової школи.

5. Гуманізація відносин учні початкової школи. Відомо, що гуманізація - це послідовно орієнтація на особистість, формування індивідуальності, творчих здібностей, духовних потреб та інтересів та інтересів, формування оптимістичних життєвих планів, готовність усвідомлено і аргументовано обирати плани, здатність згідно з гуманістичними завданнями соціального прогресу створювати навколишній світ і себе [7. с. 44]. Мова йде про формування людини духовної, гуманної, внутрішньо зорієнтованої, уміти оцінювати виходячи з цих ознак свої думки та вчинки, відстоювати моральні принципи. Відповідно засоби етнографічного краєзнавства, в яких відображені ідеї гуманізму, демократизму, духовності, справедливості, загалом

моральності, сприятимуть налагодженню гуманних взаємостосунків і передбачають:

- спрямування різних видів діяльності молодших школярів ціннісними орієнтаціям менталітету українців(щедрість, добро, співчуття, допомога іншим);
- залучення учнів початкової школи до різних видів діяльності, яка відображає історію, побут, культуру;
- організація різнопланової діяльності молодших школярів щодо засвоєння національних звичаїв та традицій, яка базується на традиційних і нетрадиційних формах виховної роботи.

На нашу думку, механізм гуманізації взаємовідносин з використанням етнічного краєзнавства у формуванні національної свідомості полягає у прояві гуманних якостей, емоційно-цілісному ставленні до національної культури, звичаїв і традицій а також оцінювання оточуючих і себе з точки зору гуманного ставлення до людей.

2.2. Експериментальна методика формування національної свідомості учнів початкових класів засобами етнографічного краєзнавства.

Проведені нами теоретичні дослідження, аналіз та узагальнення масового педагогічного досвіду дозволили розробити експериментальну методику використання етнічного краєзнавства у формуванні національної свідомості молодших школярів. Для цього ми визначили змістові і процесуальні основи цієї методики. Останнє лягло в основу дослідно-експериментальної роботи.

Насамперед нас зацікавив стан використання етнографічного краєзнавства як засобу формування національної свідомості молодших школярів. Для цього нами був проведений констатувальний експеримент щодо досліджуваної якості. У загальних рисах його можна охарактеризувати таким чином: об'єктом дослідження виступали учні.

Провідними методами експериментального дослідження виступали:

- спостереження;
- бесіда;
- інтерв'ю;
- анкетування;
- аналіз;
- узагальнення;

Саме такий підхід дозволив нам спрогнозувати відтворення реальних ситуацій щодо формування досліджуваної якості.

Насамперед нас зацікавило на скільки вчителі використовують етнографічне краєзнавство у національному вихованні молодших школярів.

Для цього нами була розроблена система роботи, яка дозволила з'ясувати коло питань, що цікавило нас. Нами було опитано 23 вчителі початкової школи Бродівського опорного закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 3 Львівської області . Ми опитували вчителів, щоб дізнатися на якому рівні вони проводять дану виховну роботу; у чому вбачають труднощі щодо використання

краєзнавчого матеріалу; яку систему заходів пропонують для забезпечення формування національної свідомості з використанням засобів етнографічного краєзнавства. Результати анкетування подаємо нижче.

1.Виявлення рівня виховної роботи з використанням етнографічного краєзнавства у самооцінці вчителів початкової школи .

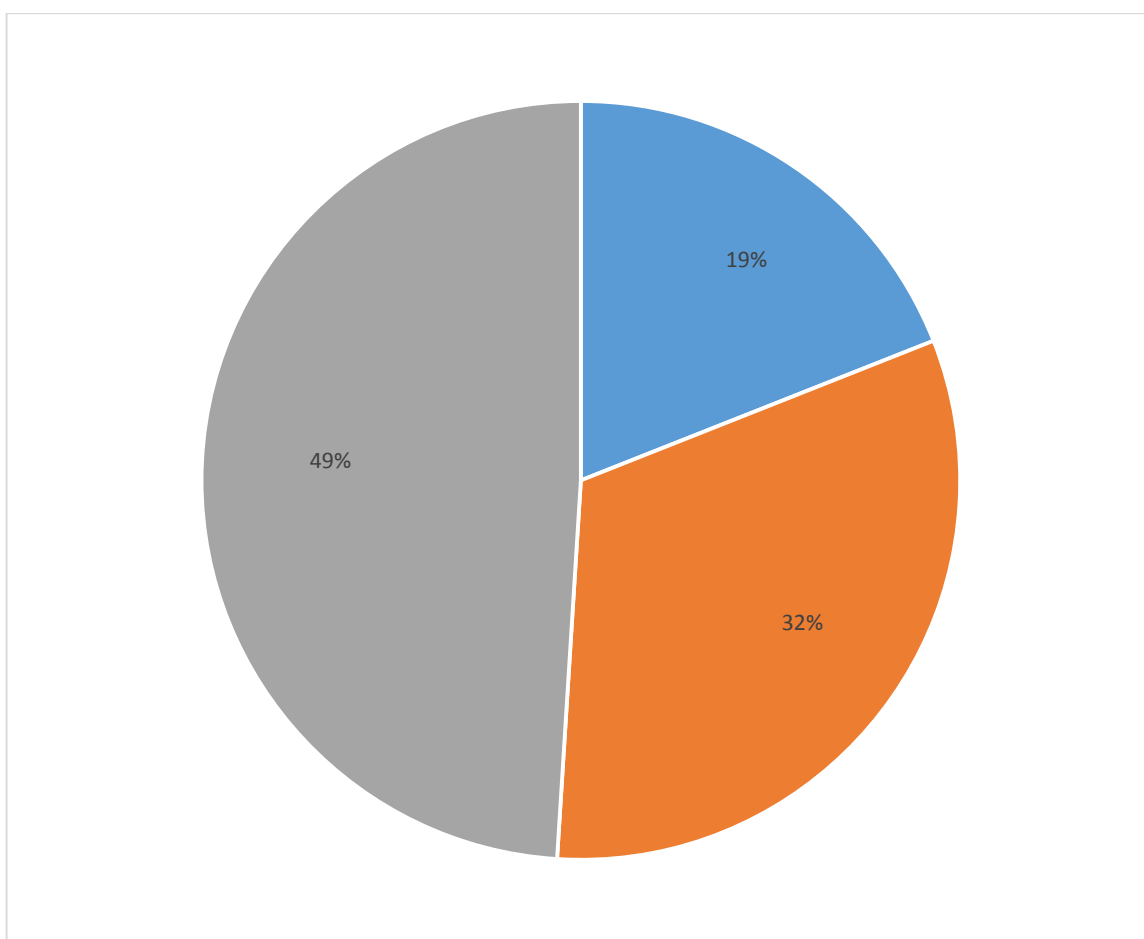

Рис. 2.1 Діаграма. Рівні виховної роботи вчителів початкових класів за їх самооцінками, судженнями.

З даних діаграми випливає, що виховна робота з формування національної самосвідомості із використанням засобів етнографічного краєзнавства відповідає таким рівням: високий 19%, середній 32% та низький 49%. Отримані результати засвідчують про значні можливості проведення виховної роботи з молодшими школярами.

2. Виявлення труднощів, які гальмують виховну роботу (самооцінці вчителів)

Таблиця 2. 1. Причини, що гальмують виховну роботу з молодшими школярами

№	Зміст судження	Кількісні показники
1	Нечітка етнізація у змісті формалізм у проведенні виховної роботи?	41%
2	Недостатнє визначення, цінностей, прикладів, зразків формування національної самосвідомості	29%
3	Неврахування регіональної своєрідності засобів етнографіки у вихованні	19%
4	Недостатня навчано-матеріальна база	6%
5	Відсутність методичних рекомендацій	5%
	Всього	100%

Проаналізувавши дану таблицю ми можемо констатувати, що різні рівні даної виховної роботи впливають певні фактори, що її гальмують, а саме: нечіткий змісту виховної роботи та формалізм у її проведенні - 41%, респондентів, недостатньо визначеність мети цінностей, прикладів, зразків формування національної свідомості з використанням етно-краєзнавчого матеріалу - 29%, неврахування регіональної своєрідності окремих засобів національного виховання - 19%, відсутність належної навчально-методичної бази - 6%, рекомендації - 5%, респондентів.

3. Педагогічні засоби, що забезпечують ефективне формування національної свідомості учень початкової школи.

Таблиця 2.2. Педагогічні заходи ефективності використання краєзнавчого матеріалу у формуванні національної свідомості.

№ п. п	Зміст судження	Відсотки
1	Свята, родинні заходи	19 %
2	Бесіди	14%
3	Ігри	12%
4	Екскурсії, музеї національні куточки	11%
5	Презентації	10 %
6	Усні журнали	9 %
7	Метод проєктів	8%
8	Нестандартні форми роботи з молодшими Школярами	7%

9	Зустрічі	6%
10	пошукова робота	4%
	Всього	100%

Аналіз таблиці засвідчує, що вчителі початкових класів надають перевагу таким формам виховної роботи з метою формування досліджуваної якості: свята, родинні заходи - 19%, бесіди - 14%, ігри - 12%, екскурсії, музеї, національні куточки - 11%, презентації - 10%, усні журнали - 9%, метод проектів - 8%, зустрічі - 7%, нестандартні форми роботи - 6%, пошукова робота - 4% респондентів.

Зауважмо, що вчителі початкової школи у даній виховній роботі більш тяжіють до традиційних форм виховання.

Важливе місце у дослідженні проблеми формування національної свідомості ми засобами етнічного краєзнавства займали спостереження виховної роботи. Наведемо приклади спостереження окремих форм виховної роботи та прослідкуємо як використовується етнографічні краєзнавчий матеріал у досліджуваному нами аспекті. Свято «Ти наше диво калинове, рідна українська мова!». Метою цього свята було звернути увагу на красу і багатство рідної мови, влучність, красу рідного слова за допомогою народної творчості, творів письменників, викликати бажання вдосконалювати своє мовлення, виховувати любов до рідного краю свого народу української мови. Вчитель влучно підібрав обладнання до свята, зокрема - це збірки загадок, прислів'їв, скоромовок, ілюстрації казок, українські вишиті рушники, моделі печі, глечика, горщика, рога, макітри, різні маски для інсценівок. Таким чином педагог намагався створити етнічне середовище за допомогою зазначеної наочності:

Свято почалося під мелодію українських народної пісні «Зелене жито». У вступному слові педагог акцентував увагу на тому, що українська мова - це Берегиня роду, яка не давала загинути земному вогнищу нашого народу, тримала і тримає нас на небесному олімпі волелюбності, слави, гордого духу. На мальовничий землі України жили наші предки, живуть наші батьки, живемо зараз ми. Милуємося рідною природою, рідною мовою, рідними мелодіями, насолоджуємося ніжними звуками української мови.

Діти читають вірші про українську мову:

Барвінково, волошково
В небі світиться зоря
Починаймо рідне слово
Зі сторінок «Кобзаря»
Рідне слово любить ненька,
І співає «Люлі-лю»
Так любив його Шевченко
Так і я його люблю.

Діти виконують народну колискову «Котику сіренький».

Учитель. Наша українська мова багата та рідні вірші, пісні, скоромовки, загадки, прислів'я та приказки.

А пам'ятаєте діти, пісню про дівчинку, яка засумувала бо в неї не прийшли подружки.

Діти грають українську народну пісню з хороводом «Подольночка».

Гра «Хто правильно закінчить прислів'я»

«Не все, що знаєш ... (треба говорити)»

«Без роботи ..(день роком стає)»

«Яка головоломка...(така й розмовка)»

«Друга шукай, а..(знайдеш- тримай)»

«Праця годує , а..... (лінь марнує)»

Інсценізація української народної пісні «Грицю, Грицю, до роботи»

На завершення свята вчитель звертається до дітей: «Любіть усім серцем свою рідну мову. Вона - наша гордість. Не цурайтесь нашою співучою мови. Це - мова нашої Батьківщини, нашого краю.

Буду я навчатись мови золотої

У трави веснянки, у гори крутої,

В потічка веселого, що струмує річку

В пагінця зеленого, що росте смерічкою.»

Зауважмо, свято вдалося цікавим, колоритним. Поставлені виховні цілі в основному були досягнуті. Однак, арсенал етнографічного краєзнавства був використаний не в повній мірі. Зокрема, варто було використати загадки, скоромовки, заклички, звуконаслідування характерне для регіону, якими багата та щедра українська мова.

З цією ж метою слід звернути на інсценізацію пісні «Ходить гарбуз по городу» звернути увагу на обрядову культуру українців, а саме свято було б особливим, якби використовувалися гуморески із діалектизмами Львівщини, згадали легенди цього краю, Цікаво було проведено виховний захід «Традиційний народний одяг українців - сорочка вишиванка». Основною метою заходу вчитель вбачав розширення знань дітей про культуру побуту вишивання орнаментом, типами вишивки, символікою кольорів, виховувати почуття національної гордості та гідності, любов до рідного краю та народу.

Виховний захід почався з інсценізації - розмови мами та сина про святкову сорочку і підбір вишиванки для неї. Мама звернулася до сина: «Вишиваю на твоїй сорочці такі квіти, які ростуть на нашій землі, що зветься Україною. А ти - маленький українець». Мама розповідає легенду про сорочку. Заходять друзі хлопчика і співають пісню «Мамина сорочка» Вчитель ознайомлює дітей із різними вишиванками, кольорами, візерунками, технікою розміщення вишивки на сорочці.

Прослуховування аудіозапису пісні «Два кольори».

Далі акцентується увага на особливостях сорочки зокрема двох типів правобережної і лівобережної щодо річки Дніпро. Після цього діти склали аплікації для сорочок. На закінчення учень декламує вірш.

Коли вдягаю вишиванку,
Немов любові признаюся,
Своїй країні ніжно й палко.
Вдягну - і Господу молюся.
За мир і спокій в Україні
Щоб вишивані візерунки
У долі кожної родини
Внесли приємний подарунки.

Відомо патріотичне спрямування виховної справи, цікаві та емоційні моменти. Однак, варто було звернути увагу на українські обряди пов'язані із сорочкою на Львівщині. Особливості вишиванки у Львівському краї. Ці аспекти посилили б етнографічне тло цього заходу. Спостерігаючи за проведенням свята «Ми діти твої, Україно!», «Покрова йде до хати», «Скрабниця душа народу» ми зауважили, що вчитель недостатньо використовував матеріал етнографічного краєзнавства у національно-патріотичному вихованні молодших школярів.

Науковий фонд проблеми, аналіз масового педагогічного досвіду та спостереження дали можливість визначити критерії та рівні формування національної свідомості молодших школярів із використанням засобів етнографічного краєзнавства.

Когнітивний: знання про історію краю, національних героїв, рідну мову, матеріальну та духовну культуру етносу.

Емоційний: прояв почуття любові до рідного краю, поваги та позитивного ставлення до елементів матеріальної та духовної культури українців, бажання брати участь у різноманітних національно-патріотичних заходах з використанням етнографічного матеріалу,

Мотиваційно-поведінковий: активна участь у заходах тематики що досліджується бажанням глибше вивчити українську мову, культуру дотримування норм поведінки, на основі духовних цінностей українців, відповідальне ставлення до праці.

Відомо, зазвичай виділяють три рівні сформованості національної свідомості: високий, середній та низький. Відповідно до зазначених критеріїв ми визначили такі рівні сформованості національної свідомості учнів початкової школи з використанням засобів етнографічного краєзнавства.

Високий проявляють усі зазначені критерії, середній - наявність половини або більшої половини з них, низький - майже повна відсутність ознак сформованості національної свідомості. З метою визначення означених рівнів у молодших школярів, ми використовували анкетування, спостереження за учнями, бесіду.

Наведемо приклад анкети:

1. Чи любиш ти свою Батьківщину?
2. Чи має значення в якому краї ти живеш?
3. Кого ти вважаєш патріотом ?
4. Чи знаєш ти народну символіку країни?

5. Які народні промисли і ремесла тобі подобаються?
6. Які народні звичаї та традиції тобі подобаються?
7. Які жанри фольклору тобі подобаються?
8. Що ти знаєш про історії побут свого регіону?

Аналіз застосованих методів дослідження дозволив нам визначити рівні сформованості національної свідомості учнів початкової школи з використанням етнографічного краєзнавства. Результати дослідження подані у таблиці 2. 3.

Таблиця 2 .3. Рівні сформованості національної свідомості молодших школярів

Клас	Всього учнів	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експериментальний клас	23	19%	30 %	51 %
Контрольний клас	22	18%	31 %	51%

З даних таблиці випливає, що високий рівень сформованості експериментальної свідомості мають 19% респондентів, експериментального 18% контрольних класів, середній рівень - 30% і 31% низький відповідно 51% учнів експериментального та 51% контрольному класі.

Зауважмо, що істотних відмінностей у результатах констатувального експерименту у експериментальному та контрольному класах не існує. Переважає середній та низький рівень сформованості національної свідомості.

Результати проведеного констатувального експерименту дали підстави зробити такі висновки:

- молодшій школі недостатньо ознайомлені з усіма засобами етнографічного краєзнавства;
- етнокраєзнавча обізнаність носить поверхневий характер;
- учителі початкових класів не повністю виконують регіональні виховні можливості у формуванні та національної свідомості;
- високий рівень сформованості досліджуваної якості(19%) обумовлюється етнографічним спрямуванням родинного виховання врахуванням індивідуальних і вікових особливостей учнів.

З метою підвищення ефективності формування національної свідомості молодших школярів з використанням краєзнавчого матеріалу нами проводився формувальний експеримент у 3-А класі Бродівського опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №33 Львівської області. Формульовальний

експеримент базується на дотриманні основних педагогічних умов використання етнографічного краєзнавчого матеріалу у формуванні національної свідомості школярів, які визначають нами пункт 2.1

Завдання експерименту:

- усвідомлення молодшими школярами історії та культури українського народу;
- ефективність комплексного використання засобів етнографічного краєзнавства у досліджуваному аспекті;
- вплив педагогічних умов на рівень сформованості національної свідомості молодших школярів.

У зв'язку з цим нами була запропонована відповідна педагогічна технологія, в якій чітко визначено комплекс засобів етнографічного краєзнавства тематика виховної роботи та методи, засоби, прийоми та форми виховання (див. табл. 2.4.).

Зупинемось на елементах прикладної методики формування національної свідомості молодших школярів із використанням засобів етнографічного краєзнавства.

Насамперед, ми намагалися посилити етнографічне тло з метою використання у виховній роботі різних засобів фольклору у експериментальному класі.

Наприклад: Людина без Вітчизни, що Соловей без пісні. Громадою велику справу зробити легко. Рідна земля і пішки мила. Ми з такого роду, ми любимо свободу. За рідний край і життя віддай. Хоч у вогонь і воду, аби до свого роду. Батьківщина мати, вмій за неї постояти. Молодших школярів приваблює барвистість та риторика цих засобів.

З метою посилення когнітивного компоненту досліджуваної якості ми ознайомлювали школярів експериментального класу із легендами краю (Броди, Львів).

Важливе місце у експериментальній роботі займало ознайомлення школярів із історичними пам'ятками сімома чудесами міста Броди - Палац Потоцьких, Празький банк, повітовий сад, дуб - свідок, синагога, єврейський цвинтар, які оповиті багатою історією, цікавими і фантастичними подіями.

Екскурсія у бродівській краєзнавчий музей дозволила дітям детальніше дізнатися про історію краю від часів Київської Русі до сьогодення, із відповідним панорамами. Окремо, представлено «Природа Бродівщини та Етнографія краю».

У експериментальному класі нами був організований куточок етнографічного краєзнавства де представлені сорочки, обруси, елементи українського строю (коралі пояси хустки та інше), українське начиння (гличики, кухлі, коцюби, миски), витинанки, писанки та крашанки.

Зауважмо, що залучали вихованців до пошукової діяльності з фольклору, де засіб впливу на їх думку, вчинки, почуття, розширення досвіду пізнавальної діяльності, розвиток і збагачення мовлення.

Враховуючи велику роль ігрової діяльності у формуванні національної свідомості молодших школярів, ми залучали їх до різноманітних етноігор відповідно до теми, тобто хороводні ігри, обрядові пісні, ігри історичної та соціальної спрямованості ігри, побутової спрямованості виховної роботи: «Подояночка», «Сієм мак», «Чабан», «Казки на коли», «Січ», «Танцювала риба з раком», «Журавель», «Пень», «Батечку рідненький».

Гра «Чабан»

Ведучий гри - Чабан. Діти зображають овець, кілька з них - вовки.

Чабан: Ой у лісі у лісі, я Овечки пасу

Пастух виганяє овець, вівці розбігаються і «пасуться»: Чабан їх стереже і каже: День кінчається

Овечки додому вертаються

Через ліс біжать -

А там вовки сидять.

Чабан жене додому овець, по дорозі їх перестрівають вовки, ловлять і відводять до свого лігва. Чабан знову веде своїх овець. Перемагають найспритніші, найпрудкіші і найхитріші «вівці»

Крім того, використовують загадки, скоромовки, лічилки, веснянки, заклички.

Для полегшення сприймання розуміння та запам'ятовування різноманітної етнографічно-краєзнавчої інформації, нами був запропонований етнографічний словник-довідник.

У ньому молодший школярі зафіксували значення та короткий зміст етнографічних понять, явищ етнокраєзнавства: патріот, оберіг, традиція, символ, вірування, народний віночок, промисли, ремесла, жупан, тощо.

У процесі експериментальної роботи ми намагалися максимально використати засоби етнографічного краєзнавства такі як рідна мова історія сім'я родини звичаї обряди фольклорні побут промисли і ремесла символіка та атрибутика, спроектували їх через конкретну тематику виховної роботи і підбілками оптимальних форм, методів прийомів і засобів виховання (табл. 2.4)

Таблиця 2.4. Засоби етнографічного краєзнавства

Засоби етнографічного краєзнавства	Теми виховної роботи	Методи, засоби, прийоми і форми виховної роботи
Рідна мова	Мова наша солов'їна. Знавці української мови.	Бесіда, конкурс, дидактичні ігри.
Історія	Легенди Бродівського краю. Найкраще місто на землі, для мене ти мій Львів.	Екскурсія, зустріч, інформаційно пізнавальний ранок.
Сім'я, родина, рід, народ.	Моя родина, мій ти оберіг. Роде, наш красний, роде наш прекрасний.	Родинне свято родинні змагання.
Звичай, обряди фольклор	Ясний Великдень на землі. Веселий ярмарок.	Обрядове дійство, фольклорне свято. Дитячі ігри, забави, таночки, інсценізації.
Побут	Українська хата. Скарби бабусиної скрині.	Бесіда, гра – конкурс. Виставка майстер – клас.
Промисли, ремесла	Наші народні умільці.	Презентація – усний журнал. Конкурс малюнків.
Символіка атрибути	Символи нашого краю. Український віночок.	Бесіда.

Однією з педагогічних умов формування національної свідомості молодших школярів із використанням етнографічного краєзнавства є співпраця вчителя з батьками. З цією метою ми залучили батьків до проведення родинних заходів («Роде наш красний, роде наш прекрасний», «Фольклорний ярмарок») (Див. додаток Д).

Проводились батьківські збори на тему «Роль сім'ї у патріотичному вихованні молодших школярів з огляду української етнопедагогіки»

План

1. Виховний ідеал українців
- 2.Справжнього громадянина, патріота виховуємо з дитинства.
- 3.Роль сімейного виховання, родинних звичаїв, у формуванні національної свідомості школярів.

4. Розв'язання педагогічних ситуацій.

5. Виступ батьків

Робота проведена з батьками дала можливість активізувати батьків, перетворити їх із пасивних спостерігачів на активних учасників організації даної виховної роботи. З метою перевірки ефективності запропонованої нами методики її впливу на рівень сформованості було проведено контрольний зріз її рівнів у контрольному та експериментальному класах. Результати подаємо у таблиці 2.

Таблиця 2.2. Рівні сформованості національної свідомості

Класи	Всього учнів	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експериментальний Клас	23%	38%	58%	4%
Контрольний клас	22 %	19%	33%	48%

Дані таблиці засвідчують, що високий рівень мають 38% респондентів експериментального класу та 19% контрольного, середній рівень 58% експериментального та 33% контрольного класу, низький - відповідно 4 % та 48%. Різниця у рівнях сформованості у експериментальному та контрольному класах суттєва. В експериментальному класі переважає високий та середній рівень національної свідомості.

У процесі експериментальної роботи ми намагалися максимально використати засоби етнографічного краєзнавства (рідна мова, культура, сім'я, родина, звичаї, обряди), спроектували їх через конкретну тематику виховної роботи і підбрали оптимальні форми, методи, прийоми та засоби виховання. Наведемо приклад.

Свято «Найкраще місто на Землі для мене ти, мій рідний Львово»

На стіні картини із зображенням вулиць міста герб Львова. посеред сцени стіл, накритий вишитою скатертиною, два крісла, на яких сидить мати і дочка. У залі напівтемно на столі горить свіча.

Дівчинка (відриваючись від читання). Мамо, а хто такий король Данило? Розкажи мені про нього.

Мати (відкладаючи вишиванку). Іди до мене, донечко, я тобі розкажу дуже дивну і дуже давню історію про короля Данила Галицького.

Мати розповідає. Звучить музика.

- На мальовничих берегах Дністра і Бугу лежить давня земля - Галичина. Воістину, дитинко, це - райська Земля, де течуть молочні ріки, де пшеничний Золотий колос пахне медом і вітром, де живе працьовитий і гарний народ, який вміє слухати мову трав, дерев своєї матері-землі... І зветься цей народ галичанами.

Звучить музика

- Віки історії бурею пронесло над галицьким краєм. Хто тільки не хотів осісти на цій землі. Були тут і монгольські орди, була тут і Польща, і австро-угорщина. І ніхто з них не йшов до народу українського з миром, бо кожному сіллю в очі було те, що король Данило Галицький об'єднав землі Галичина і Волинь, що силою Мудрого слова і гострого Меча змусив народи галицькі і Волинські любити й поважати одне одного, бо лише взаємоповагою і взаємодопомогою сильний, нездоланний народ і може протистояти ворогові.

Музика стихає.

Дівчинка. Мамо, а чи правда, що Данило Галицький заклав і наше місто?

Непомітно з'являється ангел, встає за плечима дівчинки.

Ангел. Так, дитинко, могутній володар Галича і Волинь вирішив заснувати на трьох горбах місто, рівного якому не було в цілому світі. І це був 1256 рік. А назвав це місто король Данило на честь свого сина Лева.

Дівчинка. А що ти тут робиш Ангелику ?

Ангел. Я твій Ангел-охоронець, а прийшов я тому, що тобі, маленька, час у ліжечко.

Мати. (бере дитину за руку ангел за другу) І Нехай тобі, донечко, насниться о Золотому сні мудрий король Данило, або спробуй полічити всіх левів і левенят, які вночі сходяться із своїх п'єдесталів і охороняють мирний сон міста Львова.

Мати гасить свічку, усі сходять зі сцени.

На сцену виходять король Данило і королева.

Королева Ваша Величносте, ваша душа, напевно, ніколи не матиме спокою. Ви так уболюєте за свій народ, що нехтуєте власним сном і відпочинком.

Король Не можу моя Королево. Це наш народ, наше місто, яке ще за нашого правління стало містом, на яке лакомилися не одні зайди. Моя душа - у вічній тривозі. Ось і зараз я хочу оглянути місто. Ходімо разом, Ваша Величносте Королево. Ми пройдемо вечірніми вуличками, непоміченими поодинокими перехожими, піднімемось на Високий Замок і звідти побачимо яке чарівне місто носить ім'я нашого сина.

Король подає руку Королеві, обоє повільно виходять.

Десь далеко -далеко,

Бо лиш слово до мови,

Десь глибоко-глибоко

В старовинному дні

Обізвався твій голос.

Моє місто-любове,

Твоя сиве крило

Пролітає мені

І знову, Львово, ти мені відкрився

В бурхливім леті літ...

Як ти, Рідний, виріс,

Як змінився,

Весняною зеленню обплівся,

Став дивитися на світ!

Як мені твою збагнути вдачу-

Муляра, ученого, співця?

Бо таким тебе сьогодні бачу

Відчуваю міць твою юначу

У львів'ян гартованих серцях.

Бо вони - це ти, мій любий Львовє!

Ти ж не цвіль, не давнина століть.
 В кожному серці молоде, здорове
 Я твоє обличчя бачу, Львовє!
 Дивлюсь на тебе, древнє місто,
 Не дивлюсь далєбі,
 Як ти наповнюєшся змістом
 Краси незнаної тобі.
 Мов сад напровесні веселий,
 Що зиму вистояв у сні,
 Прокинувся, розкрив зелень
 І свіжим цвітом заряснім.
 Вогнями визволення облитий
 Від лету рабства сліпоти,
 Ти відчуваєш радість жити,
 Щодня новішати, рости,
 Здійматися у лет могутній...
 Ти нині вже помолодів.
 Яким вродливим і майбутнім
 Ти виростеш.

Мій рідний Львів!

Звучить пісня «Львовє мій»
 Учні.

Львів!.. Наше рідне, чарівне, незрівнянне місто, де ми народились, зростаємо, дорослішаємо і мужніємо. Де з кожної вулицею, провулком, двориком, сквером пов'язані Наші перші дитячі враження і почуття, переживання, мрії і сподівання.

Хто хоч раз побував у Львові, запам'ятає його на все життя. Незабутня Панорама міста: високе узгір'я спускається в широку долину, яка трохи піднімається і переходить у простору рівнину, а над ними задумано І гордо височить Княжа гора - свідок сивої давнини града Лева.

Приїжджають звідусюди -
 з-за кордону, з-за морів...
 Оглядають місто люди -
 Всім подобається Львів.

Місто людям до вподоби,
 А для мене - дім, житло!
 Я не знаю, що було би,

Якби Львова не було.

Знаю, гарних міст багато -
І великих, і малих...
Як життя нового свята - -
Львів наш рідний серед них
Наче сонечко вершина серед пагорбів, холмів,
Наче батечка для сина - отакий для мене Львів.
Нічні сльози,
Голос твій,
Запах листя,
Шум світанку-
Все це мій барвистий Львів.

Чи бували ви у Львові ?
Тут будови пречудові!
Тут палаци, вежі, брами,
Вікна сяють вітражами.

На горі камінні кряжі,
Височіють мури Княжі.
На валах ростуть дерева,
На горбах чатують леви.

Тут каменярі Франкові
Подвиги вершить готові.
Тут заводи, школи, ВУЗи,
Тут повсюдно - щирі друзі.

Вас зустрінуть, привітають
І одразу ж запитають:
«Чи бували ви у Львові?
Провести ми Вас готові!
Тут бо добре пречудові!»

Твої очі- безбарвні годинники веж...
А думки миготять, мов трамваї...
Твоє серце - в мені,
А любов тут - без меж.
Добрий Лев кам'яний засинає...
Твої площі- самотні бруків сні,
Тобі сниться твоя королева...
« Може я ?»- ніч вистукує кроки сумні.

«Здрастуй, місто моє, місто Лева»

Горджуся Львовом і росту для нього.
 Не знаю міста іншого такого.
 Це тут по львівським похилим бруку
 Ходити вчився я з мамою за руку.
 Слова найперші вимовляв за татом,
 Сміявся, плакав... Львів - це мій початок.
 І де б не був я, серцем полум'яним.
 Скажу по праву: «Я малий львів'янин!»
 Звучить пісня «Ранковий Львів»

Учні. Такими чудовими словами оспіваний наш Львів, місто нашого дитинства. Уже скоро сім століть тягнеться історія нашого Львова, заснованого всередині XVIII століття видатним діячем Давньої Русі - князем Данилом Галицьким і назване ім'ям його сина Лева.

Тиха річка Полтва
 Хвиль блакить повна,
 А по горбах - все дерева.
 Там наш князь Данило
 Місто звів на диво
 По імені сина Лева.

Львово, ти достоєн
 Стати тут, як воїн
 І вознятий заборола.
 Будеш захищати
 Волинь і Карпати
 Щоб орда їх не забрала..

Пропоную, здійснити невеличку подорож містом. Почнемо з гори Високий замок. Тут містився замок- фортеця, споруджений князем Данилом галицьким у середині XVIII століття. Замок захищав від татаро-монгольських орд, що йшли на захід.

Розповів дідусь мені, що колись у давнині,
 Як годилося, на вершині, там де телевежа нині,
 Княжий замок красувався..
 Княжа в нім жила сім'я вся
 Князь Данило і княгиня- жінка, мати, господиня.
 І малим тут Княжич Лев бігав, грався між дерев...
 А внизу, від замку близько, вартувало вірне військо...
 Війська сила не мала наше місто стерегла
 Бо і турки, і татари набігали, наче хмари,-
 Так в старий поживклій книжці написали літописці.

У 1835 році, коли Львів загарбала Австрія, тут було закладено багатий парк, який існує і до сьогодні.

Зовсім не казала, а ні сон - це:
В подолок шиба ловить сонце,
А клен із каштаном щоднини нишком
Свій ріст рівняють на телевишку!
Шумлять дерева, весни знамена.
Високий замок - гора зелена.
Гора зелена, трава шовкова...
Все місто видно й навколо Львова!

Біля замку ви були? Львівські бачили вали?
В давніх мурах є віконця, в них щілини не для сонця -
Ці віконця - знай бійниці! Били з них пороховиці,
Вилітали стріли гострі
Аж Відлуння чаквав простір....
Воїни на смерть стояли - ворогів від мурів гнали!
Вірним захистом були для людей оті вали.

Особливе значення для Львова має площа Ринок. Давня її назва Старий Ринок збереглася і донині... Чому її так називали?

Тому що вона була основним базарним майданом міста. На місті Домініканського монастиря був терем князя Лева.

Кам'яниста, квадратова у самісінькій середині
Площа Ринок - серце Львова
З давніх-давен і понині
Вулички біжать від неї на усі чотири боки...
Є тут статуї, музеї, серед площі - дім високий.
Не так дім, як сіра вежа
Із годинниками в мурі...
Біля входу леви стежать -
День і ніч очей не жмурять.
В цей будинок, треба знати,
Поспіша львів'ян громада!
Тут працюють депутати,
І зветься він - міськрада.

Оточують Площу Ринок 44 будинки, на кварталами яких можна бачити вирізьблені із каменю леви. Зображення лева складова частина герба міста.

Тінь грайлива від дерев,
Кам'яний у тіні Лев.

В ніздрях - вітер, жар в очах,
 Буйна грива, що аж страх.
 Так стоїть лев день і ніч
 Протягом цілих сторіч.
 В тінях -затінках дерев
 Не один у Львові лев.
 Може , сотня, може, і дві
 І всі леви - вартові.
 Як зачинить нас хто- будь,
 Леви зразу заревуть.

Місто-фортеця, місто-ринок, за час свого існування Львів зазнав 30 він і 40 пожеж. На нього зазіхали турецький яничари, татаро-монголи, литовські, шведські, польські, австрійські, німецькі загарбники, Але нікому не довелося Підкорити і не поневолити древнє місто.

Іноземці привласнювали собі право на нього, називали Леополіс, Левенсбург, Лемберг, Львув, тільки не тим ім'ям, котре дали йому його засновники

Довго я не розумів,
 звідки в міста назва — Львів.
 Брата старшого питаю:
 — А ти знаєш?
 Каже: — Знаю.
 Князь був, Галицький Данило,
 сім віків перекотило,
 як дзвеніла княжа слава,
 та не тільки в славі справа:
 сумував князь, що один...
 Народився в князя син!
 «Сильним будь!
 Наш рід прослав!»
 Левом сина князь назвав.
 Щоб віки жила ця днина,
 місто князь як будував,
 дав йому імення сина.
 Так от...
 З княжих ще часів
 в міста горда назва - Львів!

О наш сивий і юний,
 Довго ти виміряв путь
 Хай століття на струни
 Пісню твою кладуть...

Хай розкажуть бандури
 Повість про давні роки...
 Як уночі Похмурі
 Йшли Богдана полки.
 Ти за волю змагався і обняв її ти.
 Древній Львово мій, слався!
 Юний, Львово, рости!
 Хай розкажуть баяни
 Повість про наші часи.
 Хай ніхто не в'яне.
 Знатність твоєї краси.

Як бачимо, Львів увесь час був під чиймось гнітом. Це не могло не відбитися на культурі, архітектурі, мові міста. Але все ж неповторність міста переплетені епох: бароко, Ренесанс, Готика вирізняє його серед інших.

Ідучи вулицями старого Львова, уявляєш грандіозність, з якою проходив Данило Галицький, величність Богдана Хмельницького, якого вітали русини, відчуваєш гордість за своїх предків.

Зеленим літом місто оповите,
 вітають затінки віконцями осель.
 По львівських вулицях ходити та ходити,
 немає щастя більшого либонь.
 Звучить пісня «Йду я вулицями Львова!»

Стрийський парк

В Стрийському парку,
 що не крок –
 Відкриття цікаві;
 Кожне дерево — урок,
 дуже цінний., навіть!
 Де тут явір, клен чи в'яз?
 Щоб не помилитись,
 найзручніше тут якраз
 у природи вчитись.
 Мов склади у Букварі,
 радісно й тривожно
 пальчиками по корі
 теж читати можна...
 Ніжна туя, гарний тис
 стануть перед вами..
 Стрийський парк — неначе ліс
 знається з вітрами.

Взимку свищать і шумлять.
 І сичать, мов змії,
 у зелених гніздах сплять
 влітку вітровії.
 Та зате пташки весь день
 галасують вперто,
 вчать мелодії пісень -
 виступлять з концертом.

Шевченківський гай

Селом карпатським я весь день ходив,
 і ні на мить не розлучавсь зі Львовом.
 Ви скажете, таких немає див?
 Є! Повірте, моє чесне слово!
 Я гори — доли бачив немалі.
 Мені вдавалось, ніби я в Карпатах!
 І ліс шумить у дивнім цім селі,
 і мов картина, гарна кожна хата.
 Коли від хати повернути в бік
 стоїть обора, в ній і ціп і вила,
 і глиняний, твердий, широкий тік .
 Снопи колись на тоці молотили.
 Нелегко нашим прадідам було,
 тут кожна річ про це розповідає.
 Під львівським небом є таке село,
 воно Шевченківським зоветься гаєм.
 Воно Шевченківським зоветься гаєм.

- Чудовий Львів навесні, коли його гори і пагорби вкриваються ніжною зеленню, коли птаство щебече в парках, коли запалюються «свічки» на каштанах, коли цвіте бузок. А коли цвітуть тюльпани і нарциси, ви мимоволі стоїте і милуєтесь ними.

А які красиві львів'янки. Ще у XVIII ст. турецький мандрівник сказав: «У сприятливому кліматі тутешніх місць дівчата такі гарні, що побачивши їх втрачаєш голову....»

Дівчатка виконують танок «Львів 'янки-галичанки».
 Звучить пісня «А я панночка зі Львова».
 Звучить пісня львівських хлопців.
 Куплю си білета, сяду до трамваю,
 Бувай си здорова, я тебе не знаю.
 Гоп, стоп, забава, дівчиниська-пава,
 А хлопці зі Львова - то вепика спара

Куплю си кашкета, на очі напечу.
 Бувай си здорова, я тебе не бачу.
 Гоп, стоп, забава, дівчиниська-пава,
 А хлопці зі Львова - то велика слава!
 Куплю си телефон, зателефоную.
 Бувай си здорова, я тебе не чую.
 Гоп, стоп, забава, дівчиниська-пава,
 А хлопці зі Львова - то велика слава!
 Куплю си бомбона,
 Солодощі маю,
 Бувайте, здорові я вас не кохаю.

- Восени наше місто, мов казка. Відомо, що львівська осінь - золота пора року: сонячна, тепла, лагідна.

До середини грудня цвітуть у парках і скверах хризантеми. На околицях Львова сади вгинаються від плодів, висять над перехожими яблука, чваняться міським походження... Але що це? Неначе накрапає дощ. Але не хвилюйтеся, ніщо не може зіпсувати настроїв львів'янам.

Знов падав дощ.
 І музику осінню
 Заграли краплі
 На брудному склі.
 Знов падав дощ,
 Десь гілку непомітно
 Поцілували губи дощові.
 Байдуужі краплі скачуть по калюжах.
 І тет-а-тет: я й поживтілий сад.
 Застигли краплі, дощові сюжети, Й маестро-вітер на вогких очах.
 Звучить пісня «Дощик у Львові».
 - Чому ти сумуєш? Поглянь, дощик закінчився,
 знову на небо сонечко, а ти невесела.

Так. Дощ закінчився, змивши весь порошок з львівської бруківки, дерев, будинків, змив сміття, але чи надовго? Ти знаєш, мені дуже прикро дивитися, як після такої чистоти дехто з львів'ян, проходячи вулицями, недбайливо кине огризок від яблука чи обгортку з-під морозива, або зробить написи на стінах чи парканах. А от колись...

А який чудовий Львів, коли цвітуть каштани, п'янять своїм ароматом тюльпани і нарциси. Та все це ніщо перед дівочою красою львів'янки. Львівські батяри задивившись на цю красу нераз втрачали голову.

Фонограми «Львівські батяри»,
 «А ми панночки зі Львова»

Ведуча. Прекрасний Львів не тільки навесні, а й в будь — яку іншу пору року, при будь — якій погоді. Львівська погода, як та львівська пані — мінлива,

за спекотним сонцем ллє проникливий дощ і навпаки. Та телебачення радить:
«Нехай проблеми і незгоди не роблять вам в житті погоди»

Учень. Знову падав дощ,
І музику осінню
заграли краплі
на брудному склі.
Знов падав дощ,
десь гілку непомітно
поцілували губи дощові.
Байдужі краплі скачуть по калюжах.
І тет-а-тет я й пожовтілий сад.
Застигли краплі, дощові сюжети,
Й маестро вітер на вогких очах.
Танець «Дощик у Львові»
Пісня «Дощик»

Ведуча. Чому ти сумуєш? Поглянь, дощик закінчився. Знову на небі сонечко.

Ведуча. Так, дощ закінчився, змивши весь порошок з львівських бруків, дерев, будинків. Змив сміття, але чи надовго?

Ведуча. Ти, знаєш, мені дуже прикро дивитись, як після такої чистоти дехто з львів'ян, проходячи вулицями, недбайливо кине огризок від яблука, чи обгортку від морозива ...

Учень. Моя бабуса пам'ятає,
яким був Львів у давнину,
коли вона розповідає,
я, навіть, оком не моргну!
Чистенькі, рівні тротуари...
Щоб десь папірчик чи стебло....
Щоб хтось когось
штовхнув чи вдарив -
Такого бути не могло!
Найменші поважали старших,
знімали шапки з голови.
І говорило не інакше
як через «прошу», через «ви».
Поганих написів на мурах
не зустрічались в ті часи.
В людей тоді була культура
Й велика тяга до краси.
Наслухаюсь - бере зажура...
А що це з нами сталось враз?!
Куди поділася культура?
Коли повернеться до нас?

- Ось які були часи. Але ми - галицькі діти, славного Данила правнучата.
 Нам у цьому місті жити і для
 нього славу здобувати.
 Звучить пісня « Галицькі діти».

- Чи подобається тобі вечірній Львів?

А от маленькі хлопчики і дівчатка вірять, що коли настає вечір і сутінки
 лягають на місто, леви і левенята сходять зі своїх п'єдесталів і охороняють
 мирний сон міста Львова.

У старому місті Львові
 Левеня живе чудове.
 І сидить воно на троні,
 У якому так і тоне.
 Бо не лев воно, як татко,
 А маленьке левенятко.
 В левеняти справ багато:
 Львівські ліхтарі вмикати,
 І на ратуші з забави
 Переводить стрілки жваво.
 Взимку левеня чудове
 Не застудиться у Львові,
 Бо у нього є красива
 Дуже гарна й тепла грива.
 Левеня із міста Лева,
 В нього мати королева,
 Біля ратуші на троні
 На залізному припоні
 На гербі Лев-батько гідно
 Сім віків стоїть незмінно.
 Левеня - воно ж дитина.
 Звісна річ, у тім причина,
 По воно не скам'яніло
 Ні душею, ані тілом.
 Хоче гратись, пустувати
 І зубами гризти трати,
 І бруківкою кидатись,
 І нічого не боятись.
 На гойдалці в «Луна-парку»
 Левеняті ох як жарко.
 Пишна грива, очі сині.
 Левеня щасливе нині,
 Бо день міста в ріднім Львові -
 І воно вже на значкові.
 Той значок купила мати

Для синка Левка на свято.
 І так гарно їм обом
 Левенятку із Левком.
 Звучить пісня «Левеня із міста Лева».
 Древні мури і проспекти,
 Замки, слава і князі...
 Вічно, вічно будуть жити,
 Наше місто сторожити
 Сиві леви кам'яні.

Львів - моє місто рідне.
 Гарне, як небо погідне...
 Місто троянд і садів
 Я полюбити зумів

.
 Школи, театри, музеї
 Пам'ятки, церкви, оселі,
 Парки і сквери, але...
 Місто землі та небес -
 Вольності дух тут воскрес!
 Повен усяких чудес,
 Львів наш повстав 13 віків,
 В думках, піснях кобзарів.
 В кожному серці живе
 Місто моє дороге!
 Львів мій я дуже люблю,
 Бо тут народився й живу.
 Найкраще місто на землі
 Для мене ти, мій Львове!
 Ти мій Париж, маленький Рим.
 О рідний мій, чудовий!
 З твоїх долонь співаю
 Наснагу й силу в тяжкі дні
 Твоїми болями страждаю,
 Твій спів відлунює в мені.
 Лунає дзвін із Юрського собору,
 У новий посвіт кличе Каменяр.
 Високий Замок знаменує гору,
 Що зносить дух до сонця з-поза хмар.
 Львів - моя княжа столиця,
 Львів - наше місто звитяг,
 Душ праотцівських світлиця,
 Доля народу і стяг.

Що не крок - нова зупинка,
 Зачарований стою.
 Площам, вулицям, будинкам
 Всю увагу віддаю.
 Був я тут не раз, не двічі,
 Слів не маю для хвали -
 Чудотворні будівничі
 Наші прадіди були!
 У сімнадцятому віці •
 Всяка праця - від руки.
 А які тут кам'яниці!
 Ще стоятимуть віки!
 Серцем, не лише очима я сприймаю давнину.
 І любов - тому причина,
 Я давно уже збагнув.
 Зачарований, з любов'ю
 Вибрав мрію непросту:
 Я також дома чудові
 Будувавиму у Львові,
 Тільки трохи підросту..

Під сонцем цвіте, наче усміх дитини,
 На камені гріє гніздо голубине
 дивиться в світ молодими очима,
 Хоч вісім століть за плечима
 Під сонцем цвіте і під зорями квітне
 Моє молоде, моє місто привітне...

Ранковий Львів

Зранку від сну прокидається день,
 Дзвонять на вулицях перші трамваї.
 Сповнене радості співу пісень,
 Місто моє всіх вітає
 Приспів:
 | шумом садів, і співом пахв
 Усіх нас вітає замріяний Львів.

Сонце всміхається нам золоте,
 Плавають в небі хмаринки чудові.
 Знай, що гостинно зустрінуть тебе
 Завжди у нас в ріднім Львові
 Приспів
 Як не любити каплички, церкви

Тишу вечірню і сонячну днину,
 Левів на ринку і сміх дітвори,
 Як не любить Україну.
 Приспів

Левеня

Левеня із міста Лева.
 В нього мати королева,
 На гербі лев-батько гідно
 Сім віків стоїть незмінно
 Приспів
 Левенятко, левенятко,
 яке гарне ти звірятко.
 Он, багато вже віків
 Ти пильнуєш місто Львів.
 Оглядаєш, доглядаєш,
 Наше місто захищаєш
 Приспів.

Львівські вулиці

До серця мого тулиться
 Рідна львівська вулиця.
 Билиця весела і дзвінка,
 І проспект Шевченка, Давня Городецька,
 І стара Підвальна,
 І Франка.
 Кожна щось нагадує,
 Спогадами радує.
 Навіває смуток,
 Родить щирий сміх.
 Скільки дум родилося,
 Скільки тут ходилося
 По каміннях сірих
 Вулиць цих
 .
 Я люблю вас, вулиці,
 Львівські мої вулиці,
 За казковість вашу,
 За красу, тиху, не яскраву,
 Ніжну і ласкаву,
 Ту, якій я пісню,
 Пісню цю несу!

Дощик у Львові

Дощик у Львові вигищує польку.
 Знову нал містом цвітуть парасольки.
 Приспів:
 Пара, пара, парасольки,
 Ніби квіточки красольки.
 Ви під дощиком веселим.
 Наче мокрі каруселі.
 Дощик скропити хотів наші личка,
 Та парасольки в нас є невеличкі.
 Приспів
 Дощик-бешкетник стрибати втомився.
 деь заховався. куди він подівся?
 А вже у небі веселка заграла.
 ви парасольок кольорів набрала
 Приспів.

2.3. Кількісний та якісний аналіз експериментальних даних

Важливим завданням нашого дослідження було реалізувати комплексний підхід у формуванні національної самосвідомості молодших школярів з використанням етнографічного краєзнавчого матеріалу.

Аналіз наукового фонду проблеми дослідження дозволив нам визначити сутність «національна свідомість» та «етнографічне краєзнавство». Вивчення масового педагогічного досвіду з проблеми формування національної свідомості молодших школярів показало, що у школі першого ступеня є потенційні можливості використання етнографічного краєзнавства. Опитування вчителів початкової школи засвідчило, що виховна робота з формування національної самосвідомості відповідає такі рівням – високий 19 %, середній – 32 %, низький – 49% . Серед труднощів, які гальмують дану виховну роботи вчителі зазначили: нечітку етнізацію у змісті виховної роботи, формалізм у проведенні виховної роботи, недостатньо визначені приклади, зразки формування національної самосвідомості молодших школярів, неврахування регіональної своєрідності етнопедагогічних явищ у вихованні, слабка навчально-матеріальна база, відсутність ефективних методичних рекомендацій з даної з даної проблеми.

В процесі дослідно-експериментальної роботи нами були виявлені критерії та показники та рівні формування національної свідомості із використанням засобів етнографічного природознавства, зокрема: когнітивні (знання про історію рідного краю, національних героїв рідну мову, матеріальну та духовну культуру етносу); емоційний (прояв патріотичних почуттів, повага, позитивне ставлення до елементів матеріальної та духовної культури українців, бажання брати участь у різних виховних заходах національно-патріотичного

спрямування); мотиваційно-поведінковий (у виховних заходах бажання глибше вивчати рідну мову, культуру дотримуватися норм поведінки, на основі духовних цінностей українського народу, відповідальне ставлення до навчання та праці).

До рівні виховання національної свідомості ми віднесли: високий, середній, низький.

Констатувальний експеримент засвідчив, що молоді школярі недостатньо ознайомлені з етнографічно-краєзнавчим матеріалом; вчителі початкових класів не повністю використовують регіональні виховні етнографічні можливості з метою формування національної свідомості молодших школярів.

Розроблена експериментальна методика базувалася на дотримання відповідних педагогічних умов і представляла собою оптимальне використання виховного потенціалу етнографічного краєзнавства з метою виховання національної свідомості молодших школярів. Зміст експериментальної методики, де етнографічне краєзнавство виступало системоутворюючим ядром, полягав у різноманітні методів та форм виховної роботи на основі взаємозв'язку, взаємодоповнення і взаємообумовленості, які стосуються рідної мови, історії рідного краю, сім'ї та родини, звичаїв, обрядів, фольклору, побуту, промисел, ремесел, символіка та атрибутика.

Робота проведена з батьками дала можливість активізувати батьків, перетворити їх із пасивних спостерігачів на активних учасників організації даної виховної роботи.

На прикінцевому етапі нашого експериментального дослідження з метою перевірки ефективності запропонованої нами методики її впливу, на формування національної свідомості було проведено контрольний зріз її рівні у контрольному та експериментальному класах. Результати перевірки представлено у таблиці .

Таблиця 2.5. Зведені результати експериментального дослідження.

РІВНІ ВИХОВАНOSTI	КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ	ФОРМУВАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ
----------------------	--------------------------------	-----------------------------

	К.К %	Е.К %	різниця	К.К %	Е. К. %	різниця
Високий	18 %	19%	1%	19%	38%	19%
Середній	31%	30%	1%	33%	58%	25%
Низький	51%	51%	0%	48 %	4%	44%

Зведена таблиця результатів констатувального та формувального експерименту засвідчили позитивну динаміку формування національної свідомості молодших школярів з використанням етнографічного краєзнавства.

Якісно-кількісний аналіз формувального експерименту підтвердив його ефективність абсолютній більшості респондентів переважає високий та середній рівень сформованості національної свідомості

Якщо звести результати констатувального та формувального експерименту в одне ціле то отримаємо графік такого виду :

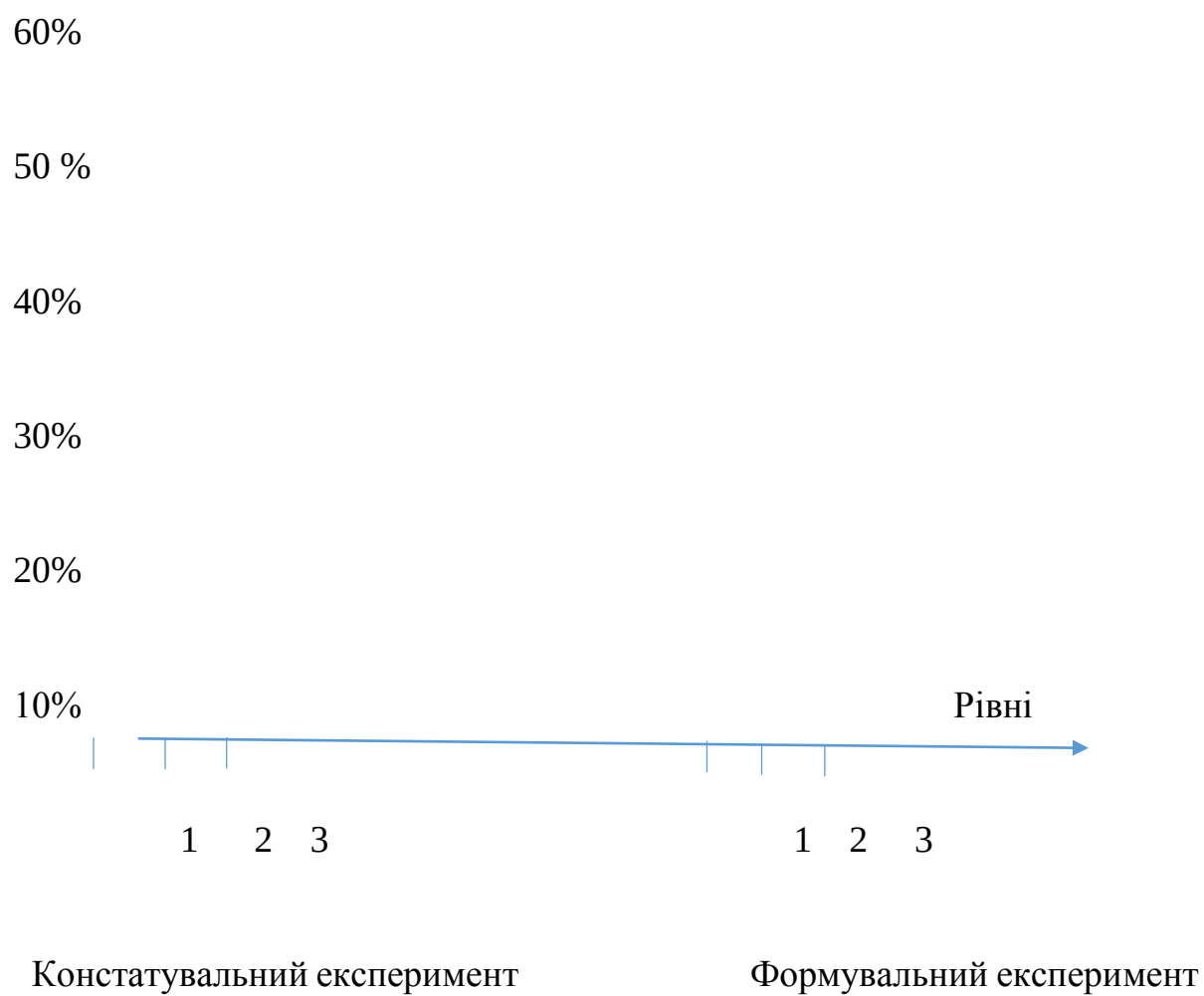

Рис.2.2. Графічне зображення динаміки формування національної свідомості молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Проблема формування національної свідомості школярів має загальнодержавне та стратегічне значення передбачає виховання гідних громадян України, захисників своєї батьківщини та справжніх будівельників майбутнього незалежної суверенної української держави.

Етнографічне краєзнавство виступає ефективним засобом формування національної свідомості саме учнів початкової школи, оскільки дозволяє використовувати етнографічний краєзнавчий матеріал, який близький і зрозумілий дітям. Етнографічне краєзнавство сприяє вихованню духовності, історичної пам'яті, любові до рідного краю, патріотизму, відповідальності за збереження історико-культурних надбань.

У здійсненому магістерському дослідженні було визначено стан проблеми дослідження, її зміст, основні поняття, педагогічні умови ефективності використання етнографічного краєзнавства у формуванні національної свідомості молодших школярів, створена та адаптована відповідно педагогічна технологія.

Феномен «національна свідомість» ми трактуємо, як створено впродовж віків самим народом систему поглядів переконань, ідей, традицій, звичаїв, які присутні в освітньому процесі формують світогляд та ціннісний процес, що передбачає засвоєння школярами етнічної спільноти цінностей такі як мова, територія, культура. причетність до розбудови, національної, гідності, власної свободи, гордості за свою землю.

Доведено, що етнографічне краєзнавство вивчає етнічну спільноту у конкретному регіоні, її становлення, історію, заселення, духовну культуру, народні звичаї, та традиції, демографічну ситуацію, має значення потенційні можливості формування національної свідомості молодших школярів.

Задля цього, нами була розроблена відповідна педагогічна технологія де проводили системоутворюючим ядром виступало етнографічне краєзнавство. Обрана нами педагогічна технологія будувалася з урахуванням ефективних педагогічних умов:

- створення розвивального етнографічно-краєзнавчого середовища;
- співпраця із сім'єю;

використання педагогічно доцільних засобів краєзнавства з метою формування Я – національного;

- гуманізація відносин учнів у класному колективі.

Нами були виявлені рівні формування національної свідомості засобами етнографічного краєзнавства: високий, середній, низький. Описано змістову характеристику означених рівнів національної свідомості молодших школярів.

У процесі проведення формувального експерименту застосовувались різноманітні методи та форми виховання як-от: бесіда, конкурси, дидактичні ігри, екскурсії, зустрічі, інформаційно-пізнавальні ранки, родинні свята, фольклорні свята, виставки, майстер-класи, дитячі народні ігри та забави, інсценізації, таночки.

Аналіз результатів експериментальної роботи засвідчив, що за всіма виявленими критеріями показники експериментальних груп значно вищі ніж контрольних, що доводить ефективність дослідно-експериментальної системи.

Розроблена стратегія експериментальної методики дозволила 19% молодших школярів одержати базу для переходу на високий рівень сформованості національної свідомості з використанням етнографічного краєзнавства. При цьому на 25% збільшилася кількість респондентів, які досягнули рівня середній.

Результати проведеного дослідження не вичерпують усіх аспектів даної проблеми. Подальшому вивченню підлягають такі її аспекти: формування національної свідомості засобами історичного краєзнавства, технологія формування банку етнографічно-краєзнавчої інформації та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kovalenko A. Historical and pedagogical basis of forming vocal competence of primary students through ukrainian song. *Bulet in of oleksandr dovzhenko hlukhiv national pedagogical university*. 2023. Vol. 52, no. 2. P. 255-261.
URL: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-2-52-255-261> (date of access: 07.11.2023).
2. Slovo i Dilo. Українці зізналися, що для них патріотизм і якою мовою вони говорять у побуті соціопитування. Слово і Діло.
URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/08/23/novyna/suspilstvo/ukrayinczi-ziznalysyanux-patriotyzm-yakoyu-movoyu-vony-hovoryat-pobuti-soczopytuvannya> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Батрун І. Патріотичне виховання молодших школярів як пріоритетний напрям національної системи виховання. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*. 2020.
URL: <https://doi.org/10.36074/20.03.2020.07> (дата звернення: 07.11.2023).
4. Бевз Т. Формування національної свідомості українця (на прикладі становлення світогляду Н. Григорієва). *Українознавство*. 2007. №4. С. 122-130.
5. Безлюдна В., Мартинюк В. Форми та методи формування національної ідентичності студентської молоді в позааудиторній роботі. *Молодь і ринок*. 2021. №7/193. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.242504> (дата звернення: 07.11.2023).
6. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної свідомості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 10. С. 54-56
7. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин школярів у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи. Київ: ІЗМН, 1997. С 192
8. Білоус М. В. Формування національної свідомості молодших школярів засобами української народної вишивки . *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*.
Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 32. С. 15-20.
9. Борисов В.В . Теоретико – методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді: авториф..дис. докт. пед. наук: 13.00.07.- теорія і методика виховання. Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль. 2006. 43с
10. Василенко О. М. Національна свідомість починається з дитинства. *Гуманітарні науки*. 2011. № 2 (22). С. 136-141.
11. Вознок Б. 1. Внесок Т. Зінківського та Д. Донцова. Формування національної свідомості українців: thesis. 2020.
URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/17156> (дата звернення: 07.11.2023).
12. Газізова О. О. Специфіка формування національної ідентичності в умовах незалежності України. *Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії*. 2011. Т. 27. С 44-50.
13. Зорій Н. 1. Формування національної ідентичності студентів : thesis. 2020.
URL: <http://dspace.bsmu.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/18289> дата

звернення: 07.11.2023).

14. Жадан Л. Жадан В. Педагогічний словник. Харків .Основа, 2018.144с.

15. Ільченко О. В. Виховні технології формування національної свідомості молодших школярів: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2022.

16. Калита Н., Пантюк М. Національно-патріотичне виховання учнів початкової . школи.

Молодь ринок. 2021. № 10/196. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248333>

(дата звернення: 07.11.2023).

17. Концепція національно- патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/rebogma-osviti/>

18. Кловак Г. Т. Традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів : дис. канд. пед. наук. К., 1996. 198 с.

19. Козакова в. 1. Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами народної творчості: навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 224 с.

20. Кочергіна Л. В. Формування національно-патріотичної свідомості молодших школярів засобами української народної культури: навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2013. - 232 с.

21. Кресіна І.О. Українська національна свідомість у контексті сучасних політичних процесів : автореф. Дис. Д-ра політичних наук. Ін-т держави і права ім. В Корецького, Київ 1999. 45 с.

22. Кусочкіна В. Ф. Формування українсько-національної свідомості у молодших

школярів: thesis. 2017 URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/67006>

(дата звернення: 07.11.2023).

23. Кузьма-Качур М. Горват М. Основа краєзнавства . Київ : Ліра- Київ 256 с.

24. Кучера т. М. Проблеми формування національної ідентичності: регіональний вимір. *Гумаїтарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2012. Вип. № 48. С. 197-203.

25. Лавриненко С. Проблема формування національної свідомості сучасної молоді. *Вісник Національного авіаційного університету.* Філософія. Культурологія. 2011. № 2 (14). С. 117-120.

26. Макарчук В. Формування національної ідентичності майбутнього вчителя початкової школи. *Перспективи та інновації науки.* 2023. № 10(28). URL:[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-276-285](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-276-285) дата звернення: (07.11.2023).

27. Мала В. Обереги у культурі українського народу: thesis. 2016. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/21653> (дата звернення: 07.11.2023).

28. Мартинюк О. О. Формування національної свідомості молодших школярів засобами української народної вишивки. *Наукові записки Тернопільського*

- національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. А 2022. Вип. 2. С. 163-167.
29. Марченко О. С. Формування національної свідомості молодших школярів у процесі вивчення історії України / *Наукові Записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2018. Вип. 2. С. 14-19.
30. Мельник І. М. Використання української народної вишивки у формуванні національної свідомості молодших школярів // Педагогічний процес: теорія, історія, інноваційні технології. - 2022. - Вип. Г. - С. 12-16.
31. Мельник О. І. Національне виховання молодших школярів: теорія практика: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2022.
32. Мойсенюк Н. Педагогіка. Навчальний посібник. Київ. 2007. 656 с.
33. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка. Суми: Університетська книга, 2005. 176 с.
34. Навчальні програми для 1-4 класів. Типова освітня програма, розроблена Савченко О.Я. 2022. [https / mon dov ua navahalni- programmi – dlya- 1-4 klasiv](https://mon.dov.ua/navahalni-programi-dlya-1-4-klasiv)
35. Назарчук Г. Г. Національна свідомість молодшого школяра: особливості формування та становлення: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2022.
36. Національна дотрина розвитку освіти в Україні : указ Президента України від 17.04. 2022 № 347/ 2002
37. Панько О. І. Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами народної творчості: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 224 с.
38. Панько О. І. Формування національної свідомості молодших школярів засобами української народної вишивки. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 101. С. 14-18.
39. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій. Навч. посібник / Пехота та ін. Київ : АСК, 2003. 240 с.
37. Патріотичне та інтернаціональне виховання. Київ, 1974. 230 с.
40. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. Біла, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін.. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 264 с.
41. Солдатенко О. Виховання національної свідомості школярів через Ознайомлення з фольклорною спадщиною рідного краю. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка* 2023. Т. 175, № 19. С. 98-103.
URL: <https://doi.org/10.58407/231919> (дата звернення: 07.11.2023).
42. Тесленко С. Виховання національно-патріотичних почуттів старших дошкільників у процесі ознайомлення з рідним краєм. *Humanities science current issues*. 2019. Т. 3, № 20. С. 131-137. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/20.167529> (дата звернення: 07.11.2023).

43. Словник – довідник з професійної педагогіки /за редакцією А Семенової Одеса Пальміра, 2006 221.с
44. Тронько П. Краєзнавство як складова навчально- виховного процесу *Краєзнавство*, 2011 №3 С-5-3.
45. Тронько П.Г. Краєзнавство України. Київ 2003 125с.
46. Тригери формування національної свідомості майбутніх освітян в умовах воєнного часу. *Перспективи та інновації науки*. 2022.№ 10(15). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-50-64](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-50-64) (дата' звернення: 07.11.2023).
47. Трофанова М. П. Формування національної свідомості і самосвідомості майбутніх учителів. КДПІ, 1995.
URL: <https://doi.org/10.31812/123456789/5776> (дата звернення: 07.11.2023).
48. Фіцула М.М. Педагогіка : А навч. посібн. Для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Тернопіль: Богдан, 1997.192 с.
Українська вишивка : Альбом. Київ : Мистецтво, 1993. 264 С.
49. Формування національно-патріотичних почуттів у дітей 6-7 років засобами Сприятливого розвивального середовища. Збірник-29-30.
URL: <https://kppo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/72/2018/03/Збірник-29-30-інтер.pdf> (дата звернення: 21.09.2023).
50. Формування національно-патріотичної свідомості у молодших школярів. Освітній проект «На Урок» для вчителів.
<https://naurok.com.ua/formuvannya-nacionalno-patriotichno-svidomosti-u-molodshih-shkolyariv-178529.html> (дата звернення: 20.09.2023).
51. Червінська Н. Мистецтво в сучасному інформаційному просторі України як чинник формування національної свідомості. *Українська музика*. 2017. Число 2 (24). С. 100-106.
52. Шелят К. Виховання патріотичних почуттів у майбутніх педагогів в умовах цифрового освітнього середовища. *Освітні обрії*. 2023. Т. 56, № 1. С. 131-133.
URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.56.1.131-133> (дата звернення: 07.11.2023).
53. Ярощук Л .Г. Методика виховної роботи. Навч. посіб. Київ : Слово , 2012.320 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Опитувальник

З чим у тебе асоціюється рідний край?

- а) рідна мова;
- б) традиції та звичаї;
- в) національний одяг;
- г) територія та навколишня природа;
- д) українська народна музика;
- е) побут;
- є) історичні пам'ятки
- ж) інше.

ДОДАТОК Б

1. Які ти знаєш державні символи?
2. Які народні символи та обереги тобі відомі?
3. Назви відомі промисли і ремесла у твоєму краю?
4. Які українські народні страви ти знаєш?
5. Назви елементи народного одягу
6. Якими історичними подіями славиться твій край.

Інтелектуальна гра «Я знаю п'ять...»

На дошці прикріплено п'ятикутні зірочки, на зворотному боці кожної написані завдання. Учень бере зірочку, читає завдання й одразу відповідає (без тривалого обдумування).

- Я знаю п'ять таких річок Львівщини
- Я знаю п'ять таких міст Львівщини
- Я знаю п'ять таких українських народних ремесел.....
- Я знаю п'ять таких українських народних інструментів...
- Я знаю п'ять таких українських композиторів....
- Я знаю п'ять таких українських страв...
- Я знаю п'ять таких танців
- Я знаю п'ять таких українських народних пісень..
- Я знаю п'ять таких українських народних казок...
- Я знаю п'ять таких українських прислів'їв і приказок...
- Я знаю п'ять таких птахів, які мешкають на Львівщині
- Я знаю п'ять таких риб, які мешкають у наших водоймах
- Я знаю п'ять таких тварин, які живуть в лісах України..
- Я знаю п'ять таких дерев, які ростуть в українських садках...

ДОДАТОК Г

Конкурс знавців української мови.

Привітання вчителя.

- Любі діти! Сьогодні ми проведемо конкурс на кращих знавців української мови.

І зараз ми будемо готові

Полинути в країну рідного слова.

Тільки сьогодні і тільки для нас Конкурс чудовий завітає у клас.

- Розподіл учнів на команди - "Калинка" й "Вербичка".

- Привітання команд.

- Ознайомлення з правилами конкурсу.

- Уміти працювати в групі під девізом: «Один за всіх і всі за одного»

б) мова, лоза, коваль (молоко); в) волога, робот, народ (ворона);

г) бегемот, редиска, залізо (береза).

- Утворити нові слова з першого складу першого слова і другого складу другого слова:

а) бузина, моряк (буряк);

б) рама, вінок (ранок);

в) пекар, журнал (пенал);

г) ліщина, сито (літо).

Завдання «Поєднались між собою мова з математикою».

Поєднай числівники з іменниками. Запиши утворені словосполучення:

- Спочатку подумати, а потім відповідати.

Сигналізувати карткою про готовність команди відповідати.

- Відповідати чітко і лаконічно.

- Найперша правильна відповідь - 1 бал.

- Переможцем стане команда, у якої найбільша кількість балів.

- Виконання завдань.

Учитель. Пробуджуйте розум, щоб працювала думка!

На вас чекає мовна розминка.

- Відгадати загадку. Ця хатинка невеличка.

Має тридцять три кімнати.

В кожній з них живе сестричка

Як же цю хатинку звати?

(Алфавіт, абетка).

- Розказати український алфавіт (кожна команда по черзі називає по 6 літер; команда, яка не готова продовжувати, - втрачає бал).

Скільки в українській мові голосних? Назвати їх.

Яка буква в українській мові не позначає звук?

- Коли букви я, г, с, і позначають 2 звуки?

- Що означає вислів «накивати п'ятами»?

Завдання «Плутанка».

- Утворити нові слова, використовуючи числове значення літер:

1432 3241 32415

Коні тіло ручка

Кіно літо курка

- Користуючись числовими позначеннями літер в алфавіті, прочитати слова.

6 11 3 1 18 17 1 17 1 16 12 23 19 15 21 1 14

Диван мама літо край

Завдання «Метаграми».

- 3 Н - частина я доби,

3 / - я грію щозими,

3 Р - предметом стану я, -

От вам загадка моя. (Ніч- піч- річ).

- На мені молотять хліб, віють, сушать кілька діб.

А якщо з кінця читати - будуть миші враз тікати (Тік-кіт).

Завдання «Буквограй».

- Утворити нові слова з перших складів поданих слів:

а) десять, рекорд, воля (дерево);

11 (кінь), 50 (день), 20 (корова), 2 (село), 3 (учень).

10 (дівчина), 32 (діти), 5 (яблуко), 9 (вівця), 23 (номер).

Завдання «Літературний конкурс».

- До іменників з дужок добери синоніми:

Шлях, учень, хата (школяр, дорога, будинок, путь, хмарочос).

- Склали і запиши текст з поданих речень.

У лісі

З хлопцями був собачка Дружок. Біля ялинки хлопчики знайшли мале білченя. Був теплий сонячний день. Там було гарно і весело. Хлопчики гарно провели день. Василько взяв його і посадив на дерево. Василько і Петрик пішли до лісу.

- Скласти нові слова, використовуючи букви поданих слів: барвінок (вінок, бар, банк, бак, рак, рік, кіно, браво, ріка, кран, кір, ранок, брова, нова...) та ромашка (мак,мошка, рама, рак, крам, омар ...).

Підбиття підсумків.

Визначення команди-переможця.

Наша зустріч завершується.

Ми назвали переможницею команду, яка зуміла зосередитися і швидше давала відповідь. Проте головний переможець - наші знання і любов до рідної мови.

Отже, ми всі сьогодні гідні подяки й участі у наступних зустрічях.

ДОДАТОК Д

Фольклорне свято : «Веселий ярмарок»

Мета: створити позитивну атмосферу традиційного святкового українського ярмаркування; вивчати культурну спадщину та духовні надбання українського народу; пізнати самобутнє національне обличчя; привернути увагу до збереження традицій, практичного продовження культурно-історичних звичаїв, об-рядів, яскравого музичного фольклору та народного гумору; формувати творчу особистість на засадах педагогіки народознавства; виховувати любов до рідного краю..

Форма проведення: фольклорне свято.

Місце проведення: класна кімната.

Вікова категорія: учні 4-х класів.

Обладнання: проектор, ноутбук, мультимедійна дошка, презентація.

ХІД СВЯТА

Свято проводиться в класі, оформленому на зразок ярмарку. Попід стінами розміщені яскраво прикрашені ятки 13 написами: «Картопля», «Капуста», «Морква» «Помідори», «Огірки», «Гарбузи», «Часник», «Цибуля», «Груші»; «Яблука», «Лікарські рослини», «Посуд», «Гончарні вироби», «Вишивки» та ін. Відповідний товар, розкладений у кожній ятці. Біля кожної ятки - учень-«продавець». У зручному місці - стільці для тих, хто хоче відпочити.

При вході до зали зібрались учасники свята: діти-«покупці» з кошиками, торбинами, а також їх рідні й гості, запрошені на свято.

Клас святково прибраний. Звучать мелодії українських пісень.

Виходять ведучий і ведуча.

Ведучий. Добрий день, любі друзі, дорогі гості! Щиро вітаємо вас на нашому святі!

Виходить дівчинка в українському костюмі.

Україночка. Хто бував в Україні? Хто знає Україну?! Хто бував і знає, той хай згадає, а хто не бував і не знає, той хай собі тільки уявить усе це...

Ведуча. Україна! Скільки глибин у цьому співучому слові! Це - золото безмежних полів, бездонна синь зачарованих озер і ставків, ясні зорі, зелені сади, лани золотої пшениці.

Україночка

Українська земля!

Де є краще, де є миліше,

Як не на Вкраїні?

Тут городи і сади,

Тут яблука й гарбузи,

Тут олія, буряки,

Тут пшениці золотії,

Річки молочні є,
Худоба та птиця,
Усяка пашниця.

Ведучий. Славиться наша Україна гарними звичаями та обрядами. Ми познайомимось з однією із традицій нашої України. Це осінній ярмарок.

Україночка. Отож, ласкаво просимо, любі друзі, на ярмарок. Щасливого вам ярмаркування!

Ведучий. Ярмарок для українського селянина завжди був очікуваною і бажаною подією. Як правило, великі ярмарки відбувалися наприкінці літа і восени. Зібравши врожай хліба, овочів, фруктів, господар бачив, що з цього достатку можна продати, щоб прикупити щось з одержі, хатнього посуду або поміняти товар на товар.

Коли наставав ярмарковий день, то шлях, що тягнувся до містечка, кипів народом, який поспішав з навколишніх та далеких сіл і хуторів.

Зранку, ще до сходу сонця, тяглися довжелезні валки чумаків з сіллю та рибою. Їхали вози з гончарними виробами, мішками із зерном, прядивом, полотном та всякою хатньою поклажею. А поміж усім цим люди гнали худобу на продаж та несли на плечах і руках навантажені кошики, коробки, мішки. І весь цей довгий шлях, ярмарковий майдан, тісні вулички містечка, наповнені величезною кількістю люду, ніби перетворювалися на одне величезних вибігають двоє хлопчиків у костюмах скоморохів.

й скоморох

Увага! Увага! Спішіть-поспішайте!

Господарі й гості, глядіть, не минайте!

На ярмарок прошу гуртом, поодинокі. Чекають на всіх там чудові гостинці!

й скоморох.

На ярмарку нашім веселім, багатім Є чим дивуватись і є що придбати.

Тут щедрі дарунки і саду, й городу Тут пісня і жарти - усім в нагороду.

Тут речі умільців, ні з чим не зрівнянні, Барвисті стрічки, рушники вишивані.

Полив'яний посуд - тарелі, горнятка,

Сопілки - хлоп'яткам, намисто - дівчаткам.

2-й скоморох

Мерщій-бо на ярмарок всі поспішайте, Купуйте, милуйтеся, танцюйте і грайте!

Під супровід музики виходять діти-«продавці» в українських костюмах з кошиками, торбами, займають свої міста за прилавками.

Ведучий. Яке то дзвінке, веселе й багате слово - ЯРМАРОК! Він - вирує й клекотить, танцює і співає, купує й продає... Спілкується, торгується, весело сміється і незлобливо лається...Себе показує і на людей подивляється - славний ярмарок! Ведуча. Давній, як наша історія.

Веселий- мов народний жарт. Щирий - як пісня вкраїнська. Багатий - як земля рідна. Святий - мов хліб насущний і святковий як материнська

вишиванка - ярмарок! Ведучий. Тільки сонце благословилося на світ, кинуло проміння по луках, садах і левадах. І видно, аж ген-ген до того ліска простяглися поля золотої пшениці. А поряд потяглися вози з сіном, овочами та фруктами.

Дівчина

Ой куди їдеш, Явтуше?

Ой, куди їдеш, мій друже?

Явтух (похмуро, не повертаючи голови).

Не скажу!

Дівчина. Та коли ж твоя добра ласка, то

й скажеш...

Явтух (неохоче). На базар.

Дівчина (упадаючи біля нього). Ой, та що везеш, Явтуше? Ой, та що везеш, мій друже?

Явтух (сердито). Їй-бо, не скажу!

Дівчина (лагідно). Та коли ж твоя добрая

ласка, то й скажеш...

Явтух (спокушений ї заграваннями, гордо).

Груші везу. От що!

Дівчина (ніжно). Візьми ж мене, мій Явтуше, візьми ж мене, мій друже!

Явтух (розчулено). Ну сідай, уже....

Дівчина. Та коли ж твоя добрая ласка, то пригости й мене грушкою.

Я втух. Ну вибери собі там маленьку.

Дівчина (вибирає, сідає ближче до Явтуха).

Обніми ж мене, мій Явтуше, обніми ж мене, мій друже!

Явтух (перелякано). Ще чого? Так ми не домовлялися!

Дівчина. Та коли ж твоя добрая ласка...

Дівчина. Поцілую тебе, Явтуше, поцілую тебе, мій друже!

Явтух (радісно). Добре! Та не вкуси! (Підводиться і голосно кричить.) Приїхали!

З'являються дівчата та хлопці, які імітують торгівлю.

Ведуча. Так починався ярмарок - шумне, веселе свято, повне сміху, пісень і гумору. Торгівля йшла цікаво, приправлена то байкою, то жартом, а то й сваркою.

Продавці розхвалювали на всі заставки свої товари. Пройдемося по ярмарку і подивимось, чим торгують продавці.

Під мелодії українських пісень «продавці» припрошують купувати і рекламують свій товар.

Продавець картоплі

Купуйте, купуйте усі бараболю!

Варіть і смажте із сіллю й без солі

Сто страв господиня з картоплі зготує.

Картопля, як хліб, вона всіх нагодує.

Продавець капусти

Купуйте капусту, вона вітамінна!

Т солена в бочці, в салатах відмінна!

У борщику, в супі, в смачних голубцях, І смажена в маслі, і терта в млинцях.
 Продавець моркви
 Ця морква під сонечком щедрим зростала,
 Земелька водою її напувала,
 Тому-то й вродила така соковита:
 Морквяного соку нам треба попиту!
 Продавець гарбузів
 Подивіться, люди добрі, на напої гарбузи!
 Жовтобокi, величезні, аж у землю вгрузли!
 Цей чудовий дар осінній
 З гарним та смачним насінням!
 Ведучий
 Все навколо гуде,
 Веселяться люди,
 Ми не знаєм, що було. Знаємо, що буде.
 Ярмарок! У Прилуках ярмарок!
 І веселий, і кипучий ярмарок!
 Ведуча. Чого тут тільки нема!
 Вибігають двоє хлопчиків у костюмах реперів і починають читати реп.
 Сало, м'ясо і ковбаси, Оселедці, бочка квасу,
 Жир, сметана, холодець,
 Хрін, капуста, сирівець, Сир, цибуля і часник,
 Курка, гуска, кріль, індик, Гуслі, скрипка і сопілка, Пиво, мед, вода горілка...
 €, €..
 Пиріжок, вареник, тісто, Пшениця, овес, ячмінь, Баранець, коза і кінь,
 Каструлі, горішки, тарілки, Склянки, банки і горілка..
 € € €.
 Салат, перець і котлети, Помідори, хліб, гірчиця,
 Вишні, яблука, суніці,
 Груші, сливи, глід, грибочки,
 Яйця, бульба, огірочки.
 € €
 Продавець калини
 Купуйте калину - червоні корали,
 Ці кетяги небо і сонце ввібрали,
 Напоїть матуся калиновим чаєм Недугу ураз, як рукою, знімає.
 Продавець груш
 Скуштуйте цю грушу - солодку, духмяну,
 У роті, немовби медок, вона тане.
 Продавець цибулі
 Цибуля! Найкраща у світі цибуля!
 Солодка, як мед.
 Продавець часнику

Хто гострого хоче, часник хай придбає,
 Він всякі мікроби вогнем випікає.
 Продавець помідорів
 Беріть помідори, вони пречудові, До вашого столу хоч зараз готові.
 Ведуча. Чого тільки не траплялося на базарі.
 Там навіть продавали... Кого б ви думали? Чоло-віків!
 Виходять дві дівчинки в хусточках і показують
 сценку про бабу Параску та бабу Христю.
 Параска. Добрий день, кумо!
 Христя. Здоровенька була, кумонько!
 Параска. На ярмарок ти?
 Христя. Еге ж, на ярмарок. Чоловіка продавати.
 Параска. Тьху! А чому це ти, кумасю, чоловіка продаєш?
 Христя. Та він такий ледачий! Тільки їсти
 любить. Ось послухай.
 Виходять дві дівчинки в хусточках і показують
 сценку про бабу Параску та бабу Христю.
 Параска. Добрий день, кумо!
 Христя. Здоровенька була, кумонько!
 Параска. На ярмарок ти?
 Христя. Еге ж, на ярмарок. Чоловіка продавати.
 Параска. Тьху! А чому це ти, кумасю, чоловіка продаєш?
 Христя. Та він такий ледачий! Тільки їсти
 любить. Ось послухай.
 Перегляд мультфільму «Ой там на току, на базарі жінки чоловіків продавали»
 Продавець хусток.
 Дівчата, беріть хустки На вій і грона, і пелюстка,
 У небі райдуга на вій.
 Мов берегиня вроди хустка
 Здавен у на тій стороні,
 То нареченим, то на щастя,
 То на добро матерям.
 Вічний дарунок - хустина квітчаста,
 Здана стежкам і вітрам.
 Ведучий. А тим часом ярмарок іде далі. Сонце вже давно піднялося. Торгівля
 триває. А серед загального гомону подекуди можна почути й такі діалоги.
 Сценка 1
 Жінка. Чоловіче, почім ця тканина?
 Продавець. Дуже дешево: поцілунок за метр.
 Жінка. Добре, дайте мені три метри... Бабусю, йдіть-но швидше, розрахуйтеся.
 Сценка 2
 Чоловік. Скільки коштують яйця?
 Продавець. Карбованець за штуку.

Чоловік. А биті?

Продавець. Півкарбованця.

Чоловік. То розбийте мені два десятки.

Сценка 3

Продавець. Яблука, купуйте
дуже добрі яблука!

Жінка. А чому ж вони такі дорогі?

Продавець. Бо з чужого садка крадені.

Ведуча. А які тільки пригоди не трапляються
на ярмарку! Це було позаторік. Та на нашій ринку .Хтів купити чоловік
Кабанця чи свинку.

Ламав голову Павло
(нелегке це діло!) -

Нешкідливе щоб було,

І щоб добре їло.

І нарешті підібрав:

О! Які хороші!

Гаманець мерщій дістав,

Став платити гроші.

- А з якого ви села? -

Спитав молодичі.

Та йому відповіла:

Я з села Мельниці.

Забирайте їх назад! -

Буркнув незабаром, -

Я мельницьких поросят

Не візьму й задаром. ,

Тітка ближче підійшла:

То ж назвіть причину!

А я з вашого села

Маю вже...дружину.

2. На базарі молоко продавала тітка;

. І поставила рядком хлопця-малолітка.

- Стій отут, і ні на крок не відходь
від мами.

Підійшов до них дідок з довгими вусами, Не торгуючись купив молока півлітра

І хлоп'яті підморгнув: - Є в мене макітра

В нею виллю молоко, кип'ятити стану,

Буде мало, то доллю ще й водиці з крану.

А навіщо доливають? - хлопчеченя спитало,

Мати й так води в бідон налила чимало.

Ведуча. Часто на ярмарок їхали всією ро-
диною.

Виходить Омелько у солом'яному брилі, а за ним - усі члени його родини. Діти інсценізують жартівливу народну пісню «У вашого Омелька»

Автор

У нашого Омелька невелика сімейка:

Тільки він та вона, та старий та стара, Та Іван, та Степан, та Василь, та Панас,
Та той хлопець, що в нас.

.У нашого Омелька невелика сімейка:

Тільки він та вона, та старий та стара, Та Іван, та Степан, та Василь, та Панас,
Та той хлопець, що в нас.

Омелько

Так, у мене Омелька; невелика сімейка.

Усі хочуть їсти - пити,

Треба посуд їм купити.

Омельчиха

Купи кожному по мисці:

Великому - велику, меншому

- меншу.

Маленькому - маленьку, найменшому - найменшу.

(Омелько дістає з-за пазухи гроші, віддає чайну дружині.)

Омелько. А що миска без ложки?

Омельчиха

Доведеться купити ложки:

Великому - велику, меншому - меншу,

Маленькому - маленьку,

Найменшому - найменшу.

(Омелько дає ще частину грошей.)

Та ще треба купити сорочки

та спіднички,

Чобітки та рукавички,

Звичайнісінькі шнурки, стрічечки

та пояски.

(Омелько віддає решту грошей.)

Омелько. Ой, доведеться.

Діти. (разом). А гостинці?

Омелько. Будуть вам і гостинці.

Іде на ярмарок з великим мішком. Омелько походить по ярмарку, а продавці закликають його.

Продавці (по черзі)

Ось ця вишиванка пасує дівчаткам.

А ці сорочки до лиця всім хлоп'ятам.

Візьміть, не пройдіть оці рушники.

Витруть ним щічки дітки залюбки.

Підходьте скоріше, тут акція нині!

Та виберіть посуд всій вашій родині.

Тут миски, ложки та усякі горнята, Мішалки, макітри, качалка пузата.

Дружині купіть яскраве намисто, Погляньте, як сяє воно променисто!

(Омелько купує різноманітний товар та складає у мішок,)

Омелько

От добре скупився на ярмарку я!

Радітиме щиро сімейка моя.

Продавці (по черзі)

Ось ця вишиванка пасує дівчаткам.

А ці сорочки до лиця всім хлоп'ятам.

Візьміть, не пройдіть оці рушники.

Витруть ним щічки дітки залюбки.

Підходьте скоріше, тут акція нині!

Та виберіть посуд всій вашій родині.

Тут миски, ложки та усякі горнята, Мішалки, макітри, качалка пузата.

Дружині купіть яскраве намисто, Погляньте, як сяє воно променисто!

(Омелько купує різноманітний товар та складає у мішок,)

Омелько

От добре скупився на ярмарку я!

Радітиме щиро сімейка моя.

Ведучий. На ярмарку хтось купує, хтось торгує, хтось божиться, хтось приціняється, хтось на жінку гука.

Ведуча. Жіноцтво щебече, усі разом гомонять, і ні одна не слуха...

Ведуча. Діти, погубивши матерів, пищать.

Тут миски, ложки та усякі горнята, Мішалки, макітри, качалка пузата.

5. Дружині купіть яскраве намисто, Погляньте, як сяє воно променисто!

(Омелько купує різноманітний товар та складає у мішок,)

От добре скупився на ярмарку я!

Радітиме щиро сімейка моя.

Ведучий. На ярмарку хтось купує, хтось торгує, хтось божиться, хтось приціняється, хтось на жінку гука.

Ведуча. Жіноцтво щебече, усі разом гомонять, і ні одна не слуха..

Ведуча. Діти, погубивши матерів, пищать.

Там собаки славують; там придушили порося, вищить на весь базар, а свиня, хрюкаючи, пробивається межи людьми.

Ведучий. Усюди гомонять, стукотять, кричать... А там чути музики грають.

Ведуча. А що це за крик, галас, тупотня?..

Ведучий. Ох, і весело у нас на ярмарку!

Звучить пісня «А ми просо сіяли».

Хлопці та дівчата шикуються у дві шеренги та проводять гру «А ми просо сіяли».

Дівчата. А ми просо сіяли, сіяли.

Хлопці. А ми просо витопчем, витопчем.

Дівчата. А чим же вам витоптать, витоптать?

Хлопці. А ми коней випустим, випустим.

Дівчата. А ми коней переймем, переймем.

Хлопці. А ми коні викупим, викупим.

Дівчата. А чим же вам викупить, викупить?

Хлопці. А ми дамо 100 рублів, 100 рублів.

Дівчата. Нам не треба тисячі, тисячі.

Хлопці. А ми дамо парубка, парубка.

Дівчата. А ми візьмем парубка, парубка.

Дівчина. Пограймо!

Під веселу музику проводиться гра «Де стоїт?».

Діти утворюють коло. Ведучий підходить до когось з учасників. Відбувається діалог.

Де стоїш?

На ринку.

Що продаєш?

Вишиту хустинку.

- Що за неї хочеш?

П'ять кіп галушок і зі сливами пиріжок.

Оббігають по колу у різних напрямках. Хто першим займе місце? Той учасник, якому забракло місця, веде діалог з іншим учасником.

Де стоїт?

На ринку.

Що продаєш? .

Неметену хатинку.

Що за неї хочеш?

Сім кіп пампушок. І з яблуками пиріжок.

Де стоїт?

На ринку.

Що продаєш? ,

Неметену хатинку.

Що за неї хочеш?

Сім кіп пампушок І з яблуками пиріжок.

(Знову оббігають по колу:)

Де стоїш?

На ринку.

Що продаєш?

Неслухняну Маринку.

Що за неї хочеш?

Солодких грушок і теплий козушок.

Ведучий. А який же ярмарок без циган

Вбігає дівчинка в костюмі циганки, просить дати.

1-ша циганка. Позолоти, дорогоціний рученьку! Усю правду скажу. Сім міхів гречку вовни набрешу. Скажу про те, як на вербі г ростуть, а дід з бабою на печі гречку сіяли решетом воду носили. Не маєте золотого, дайте ного, бо мідяків ніде ховати. (Підходить до хлопця.) Заплющ очі, я пошепчу, щоб грошики до прийшли.

2-га циганка. Ось ти, красуне чорноброва,
долю тобі передбачу, щастя нагадаю! Тільки спочатку позолоти ручку.

Дівчина. Іди геть звідси, ще грошей не вторгувала, ще як слід не поярмаркувала!

1-ша циганка. Ой і весело! Ярмарок же, веселитися, танцювати хочеться!
Циганки танцюють.

Ведучий. А тим часом ярмарок іде далі. Сонце піднімається високо-високо.
Настав день.

Ведуча. Яких тільки вишиванок немає на українських ярмарках!

Продавець вишиванок

Дивуйтесь, купуйте, але не баріться.

Краса то яка - підійдіть, подивіться!

Яка-то робота, які-то узори!

В цих вишивках пісня й лани неозорі, Птахів щебетання, весняні світання,
Квітковий розмай і калини зітхання.

Оця вишиванка пасує дівчатам, а ці сорочки до лиця вам, хлоп'ята ! Для вас готували прекрасні майстрині. Ось ці пояси - і червоні і сині. Продавець посуду
Підходьте, сюди, дорогі господині, Та й виберіть посуд всій вашій родині. Тут ложки, миски і всілякі горнята, Мішалки, тертки і качалка пузата.

Продавець гончарних виробів. Макітру купіть, щоби маку натерти,

Гладущик, щоб пити смачне молоко.

Горщечки, щоб квіти хатні посадити, Великий горщок, щоб куті наварити.

Продавці (по черзі рекламують свій товар).

Паляниці, купуйте паляниці, смачні, запашні, м'якенькі. А бублички які! Беріть, не пожалкуєте!

А ось тарілочки, миски, макітрочки для борщику, кашки смачної. Горщики для сметанки, кухлики для молочка.

Ведучий. На базар ходили і старі, і малі, і самі, і з дітьми. І у всіх розбігалися очі від того багатства і різноманітності кольорів товарів.

Ведуча. Продавали на базарі все: від шила до воза, від курки до корови.

Продавали овочі, фрукти, худобу. Торгувалися, сварилися, сміялися.

й продавець. Паляниці, паляниці! Купуйте смачненькі паляниці м'якенькі булочки, беріть, не пошкодуєте! А продавець. Сало, ой сало, так до рота саме проситься. Сальце пахуче, часником приправлене, з м'ясною про жилочкою!
Беріть, купуйте, зовсім недорого.

Ведучий. Після ярмарку, коли всі товари були продані, гроші пораховані, люди поверталися додому. Жінки йшли, або їхали возами з дітьми, а чоловіки заходили до корчми, виходили звідти вже добре веселі. Ось так завершувався ярмарок.

Україночка

Хай цвіте наш рідний край!
Гей, кінчайте журитися,
Музиканте, дужче грай,
Будем веселитися!
Ведуча.
На доброму ярмарку побували,
Одні – продавали, інші – купували...
Україночка
Ой, там на веселім базарі,
Продавали , купували, жартували.
І з покупками по тому
Повернемося додому.

ДОДАТОК Е

НАРОДНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Мета: здійснювати родинно-національне виховання на ґрунті відродження традицій української етнопедагогіки; формувати й розвивати морально-етичні та громадські риси: любов до рідного краю, усвідомлення себе ,як громадянина.

Обладнання: клас оформлений в українському стилі. На дошці - портрет Тараса Шевченка. На столі - хліб на вишитому рушнику, букет із барвінку, калини, колосся, вербових гілок; миска з писанками. Учні і присутні в українських костюмах.

Ведучий називає сторінки журналу.

Не падаю я в ноги нашій моді,

А в більшості підтримую прогрес.

Хоч один сонях там, на тім городі,

Мені дорожче замка до небес.

Анатолій Іванов

Кожна група презентує свою сторінку.

Ведучий. Сьогодні на сторінках нашого усного журналу

Рідна хата - наша берегиня.

Сторінка 1. «Хата моя, хатинонька»

Батьківську хату кожен пам'ятає -

Це джерело для кожного життя.

Дорожчого на світі не буває,

Немає права це на забуття!

Там все знайоме до сльози з дитинства,

Там килим на подвір'ї з споришу.

Там дух живе сільського материнства,

Який я до сих пір в душі ношу...

Там яблуня, чи вишня, бугорочок...

Як буцімто нагадує: «це ж я»!.

Для серця є у кожного куточок,

Що значить: батьківська свята земля.

Рідна хата наша берегиня. Вона зіграла теплом материнської любові, осяяна мудрістю батька.

Біла хата. Білий колір в Україні - це символ чистоти, здоров'я, душевної краси.

Тому за традицією стіни білили. Гарненька хатиночка у вишневому садочку, мов дівчина у вінку. У цій хаті народжу-вались, жили і помирали, щоб поступитися місцем нинішнім поколінням. У ній - корінь нашого народу. Вона - символ добра і надії.

Про неї згадували в дорозі разом із матір'ю і батьком. Українська хата - це колиска нашого народу з неї пішли у світ Григорій Сковорода, Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Іван Франко, Олександр

Довженко. Цей перелік можна продовжувати й продовжувати. Тому й уявляється хата величезною, де долівка - земля, стіни - гори і ліси, а стеля - небо з зірками.

Хліб і слово

У стінах храмів і колиб
Сіє нам святково,
як сонце, випечений хліб
і виплекане слово.
І люблять люди з давнини,
як сонце незагасне,
і свій духмяний хліб ясний,
І рідне слово красне.
Бо як запахне людям хліб,
їм тихо дзвонить колос,
і золотом сіє сніп
під жайворона голос.
І мабуть, тому кожну мить
бешкетнику-харцизі
їх слово батьківське звучить,
як заповідь у книзі .

Хліб - символ життя. З давніх-давен він у великій пошані в народі. Недаремно у молитві «Отче наш...» люди просили не позбавляти їх хліба, бо він не просто основа життя, хліб - то саме життя. Хліб називають святим. Він завжди лежав на столі. Пекли хліб на тиждень, розраховуючи, щоб його вистачило до нової випічки. Улюбленим повсякденним, святковим та обрядовим хлібом на Україні був учинений, тобто виготовлений на розчині, заквасці. Розчин робили на хмелю, потім залишали шматок тіста від попередньої випічки. Виготовляли закваску, потім тісто, яке не раз перемішували. Пекли хліб у добре розпаленій печі на поду (черені), підкладаючи під нього сушене капустиане листя. На Україні завжди надавали перевагу житньому хлібу, а пшеничний - випікали на великі свята: Різдво, Пасху, весілля. Хліб здавна є символом добробуту та гостинності. Протягом віків у народі вироблялося ставлення до нього як до священного предмета. Крихти й уламки хліба ніколи не викидали, а віддавали птиці чи худобі. За гріх вважалося не доїсти шматок хліба, а якщо такий шматок падав на землю, годилося підняти його, почистити від пилу, поцілувати й доїсти. У традиційному інтер'єрі селянської хати хліб-сіль, покриті рушником, були необхідним атрибутом.

Запрошуючи до столу, господар казав: «Просимо до нашого хліба-солі», а після застілля гості дякували за хліб-сіль. Розділити з кимось хліб-сіль - означало

подружитися, побрататися. Зустрічати хлібом-сіллю дорогих гостей - цей звичай, що має глибоке, коріння, дійшов до нашого часу. Важливу роль відіграє хліб в обрядах і звичаях українського народу. з хлібом ідуть на родини, гостини, новосілля, сватання. На знак згоди дівчина подає хліб на вишитому рушнику, хлібом мати благословляє до вінця.

Український рушник пройшов крізь віки і нині символізує чисті почуття, безмежну любов до своїх дітей. Рушник передавали як оберіг із покоління в покоління.

А який він гарний! Без рушника, як і без пісні, не обходиться жодне сімейне свято. Рушники подавали і брали на сватанні, ними пов'язували наречених на заручинах, на рушничок ставали, коли брали шлюб. (Виконується пісня про рушник.)

Пісня про рушник

Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
 Ти водила мене у поля край села,
 І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
 І рушник вишиваний на щастя
 дала.
 І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала
 І рушник вишиваний на щастя, на долю дала
 Хай на ньому цвіте росяниста
 доріжка,
 І зелені луги, й солов'їні гаї,
 І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
 І засмучені очі хороші твої
 І твоя незрадлива материнська ласкава
 усмішка,
 І засмучені очі хороші, блакитні твої
 Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
 В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров
 І на тім рушничкові оживе все знайоме

до болю

І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

Андрій Малишко

Ведучий. Важко уявити українську хату в Україні без рушників. «Дім без рушників, як сім'я без дітей», - говорить українське прислів'я, вишивають для прикрашання оселі, для домашнього затишку. Узори на рушниках - то давно забуті символи: ромб із крапкою посередині - засіяна нива; вазон чи квітка - світове дерево від неба до землі; людська фігурка, немов із дитячого малюнка, - знак Берегині, богині хатнього вогнища. Рушники висять над вікнами, над дверима, на покуті - це обереги від усього злого, що може зайти в дім. «Хай стелиться вам доля рушниками!» - казали, бажаючи людині щастя.

(Виконання «Пісні про рушник».)

Пісня - душа українського народу. Яке це диво - українська народна пісня! Українська пісня - то живий скарб, що йде від покоління до покоління, несучи радість, смуток, чаруючи людську душу, даючи силу і натхнення. Любов до рідного краю, мови починається з маминої колискової. У ній - материнська ласка і любов, світ добра, краси і справедливості. Минають віки, змінюються покоління, а народні пісні залишаються. Вони володіють прекрасною здатністю полонити людські серця, допомагати в праці, овівати радістю відпочинок, розраджувати в горі, тамувати душевний біль, множити сили в боротьбі. Наша рідна Україна така співуча, що не лише кожне село, а й кожна вулиця мала свої пісні. Скільки зірок на небі, скільки квітів на землі, стільки й пісень в Україні.
(Виконується віночок українських пісень)

Як йде весна до мого краю,

І грає сонце веселіше,

Верба найперша зацвітає,

І на землі стає світліше.

Верба схилилась над водою

І віти-коси в річці миє.

Своєю вродою простою

Людині завжди серце гріє.

А як журба на серці, туга,

Прийди до світлої вербички

І прихилися, як до друга

Чи як до рідної сестрички.

Вона послухає, зігріє

І стане легше в світі жити.

Вона твій біль забрать зуміє,

Верба уміє це робити.

Верба дарує нам багато корисного, лікує. Вона - ніби позначка води на землі. Тому й криницю копають завжди під вербою. На сухому місці це дерево не росте ніколи «Де срібліє вербиця, там здорова дівиця» - говорить народне прислів'я.

Українці вважають вербу святим деревом і шанують його. На останню неділю перед Великоднем припадає Вербна неділя. Цього дня в церкві повсюди святять нарізані вербові гілочки.

Повсюдив Україні побутував звичай ритуального биття ними. Плакуча верба.

Легенда Поділля.

У матері-вдови було троє синів. Вони дуже любили маму. Росли вони добрими, роботящими, приносили радість усім людям. Та от напали на рідну землю вороги. Прийшов до матерів нема старший : Благословіть, мамо, за свій край боротися. Стиснулося в матері серце, але благословила. Потім прийшов середній. І його мусила благословити. А коли попросив благословення найменший, не витримала: Не пущу! - скрикнула. - Один ти у мене залишився! - А земля у нас теж одна. Хто ж її захистить, як не я?

Ще більше защеміло у матері серце, але провела у дорогу і найменшого сина. А сама щодня виходила на берег річки, синочків рідних виглядала. Поверталися їхні друзі, схиляли перед матір'ю голови, приносили їй невітінні звістки: загинули всі її сини героями. Довго плакала-ридала мати над річкою, не хотіла в хату без дітей вертатися. А на ранок побачили. люди на березі вербу, що невітінно додолу схилила свої віти.

Калина - символ нев'янучої краси нашої України Калина - найчарівніша рослина, кущ, про неї складено найбільше художніх творів, пісень, легенд, прислів'їв, загадок. Із давніх-давен вона була найулюбленішою рослиною, що росла біля кожної хати українця. Калина давно стала символом України. Кожен із нас усе життя пам'ятає пісні, які співала нам мама, - колискові. Вони передають

материнську любов і ніжність. У своїх піснях - матері виспівують своїй дитині щасливу долю, міцне здоров'я.

На калині мене мати колихала,
В чистім полі щастя -долі побажала...
Ой, калинонько червона, не хилися,
В чистім полі щастя-долі наберися.
Та літа давно минули, одлунали,
Як мене гілля високе колихало.
Знов калина коло млину розцвітає,
Мого рідного синочка забавляє.
Виростай же, мій синочку, мій соколе,
Тобі щастям колоситься рідне поле.
Пролягла тобі на зорі путь орлина,
І в дорогу проводить цвіт калини.

Жила в одному селі дуже гарна дівчина. Помітив її якось воєвода, вирішив продати, щоб мати великі гроші. Але дівчина була дуже швидкою, і була б утекла, якби не зачепилася своїм намистом за кущ калини. Розсипалося намисто. Дівчину було спіймано, так і загинула вона в неволі. А на тому місці, де розсипалося червоне намисто, вирости кущі з криваво-червоними плодами. Це була калина.

Колись давно нашу землю загарбали татари. Вони нападали на села й міста, спалювали їх, старих людей і дітей убивали, а молодих забирали в полон. Ось одного разу схопили вони зненацька кількох дівчат і наказали провести до великого міста. Дівчата завели лютих ворогів у непрохідні ліси. Коли зрозуміли вороги це, то було вже пізно, адже потрапили всі в густі хащі. Оскажені від люті, порубали вони дівчат шаблями. Там, де пролилася кров дівоча, вирости кущі з яскраво-червоними ягодами, ніби краплинами крові. Калина є пам'яттю за всіма полеглими. На весіллях калиною оздоблювали коровай та гільце, вбрання нареченої, щоб підкреслити її чистоту, дівочу невинність, а також одяг молодого та весільні вінки. На хрестини калину затикали в калачі, шишки для кумів, клали в першу купіль дитини. Дівчата садили цей кущ й на могилах коханих.

Виконання пісні «Цвіти, цвіти та барвіночку...»

Не знайдеться в Україні такого села чи міста, де б не було цієї рослини. Не боїться вона ні затінку, ні морозу. За таку вдачу барвінок став сим - волом мужності, життя, символом справжнього козака.

Хрещатий барвінок... Не обходилося без нього жодного весілля. Його вічнозеленими листочками завітчували шлюбне вбрання нареченої, устеляли доріжку перед молодими, а разом із кетягами червоної калини прикрашали коровай. На весіллі барвінок - символ вірності, краси і цнотливості.

Легенда про барвінок

Жили колись давно чоловік із дружиною у любові і злагоді. А найбільшою потіхою для них.

Вони нападали на села й міста, спалювали їх, старих людей і дітей убивали, а молодих забирали в полон. Ось одного разу схопили вони зненацька кількох дівчат і наказали провести до великого міста. Дівчата завели лютих ворогів у непрохідні ліси. Коли зрозуміли вороги це, то їхній синочок на ім'я Бар. У скорому часі виріс на думці вийти за нього. Сохло серце за Баром в однієї дівчини, котра мала за маму відьму. По-сватався Бар до іншої, котра називалась вінка.

Ніяка ворожба відьми не могла розбити того кохання. Г ось прийшов день весілля. Щасливі молодята стояли на воротах для батьківського Благословення і чекали тієї хвили, щоб піти до святої церкви до шлюбу. Аж тут казна-звідки ворожка зі своєю дочкою. Ворожка стала перед молодими, проголосила своє прокляття і окропила їх чорним смердючим настоєм якогось, зілля. За хвилю на місці, де стояли Бар і Вінка, вже нікого не було.

Кинулися люди до ворожки, а вона махнула руками і злетіла чорною вороною. Кинулися до її дочки, а та злетіла до хмар сірою галкою. Впала матінка Барова на те місце, де стояв її син, і скропила землю слізьми. І сталося диво: на очах у всіх із землі проросло зелене зілля, уквітчане дрібненьким блакитним цвітом. А назвали його Барвінком. І тягнеться він до хат, до батьківських могил. Кожна дівчина влітає його у свій весільний вінок.

Ніяка ворожба відьми не могла розбити того кохання. Г ось прийшов день весілля. Щасливі молодята стояли на воротах для батьківського Благословення і чекали тієї хвили, щоб піти до святої церкви до шлюбу. Аж тут казна-звідки ворожка зі своєю дочкою. Ворожка стала перед молодими, проголосила своє прокляття і окропила їх чорним смердючим настоєм якогось, зілля. За хвилю на місці, де стояли Бар і Вінка, вже нікого не було.

Сонячний промінь лоскоче волосся,

Наче в короні голівка-краса!

Скільки століть цей віночок барвистий

На українських дівчатах цвіте - Віру, надію, любов нашу чисту з піснею в серце вліта золоте. Не перемінеться звичай, я знаю,

Так прикрашати себе навесні. Щира листівка із рідного краю,

Ясний вінок - нагорода мені.

Писанка символ України спадщину від пращурів дісталась нам дивовижна писанка. Це диво витвір рук людських – народжується не з дерева, не з металу, а зі звичайного яйця і є мініатюрним живописом. Напередодні Великодня в Україні був звичай розписувати яйця дарувати з добрими побажаннями друзям; родичам, знайомим. Яйце стало символом вічності життя. Отже, писанка - це мініатюрний символ життя. Розписуючи писанки, дівчата потай ворожили над білою шкаралупою яйця, купали кожне яйце в трав'яних фарбах, покривали символами сонця, воскресіння, любові, радості і щастя щастя.

Легенди про писанку

«На Київщині оповідають, що коли Ісус Христос ходив зі святим Петром по землі, то вони проходили через одне село, а там жиди були; побачили

вони Христа та й почали камінням і грудками жбурляти в нього. І як торкнеться камінь Ісусової одежі, зробиться з нього писанка, а як торкнеться грудка, то перетвориться на крашанку. Святий Петро позбирав усе те до кишені, а пізніше людям роздав. З того й пішов звичай готувати писанки та крашанки на Великдень»

«Коли Спаситель ніс свій хрест на гору Голготу, стрітив чоловіка, що саме ніс до Єрусалима яйця в кошику на продаж. Чоловік видів, як тяжко нести Ісусовий хрест, поставив свій кошик у рові при дорозі, а сам кинувся помагати Спасителеві. Ішли вони і несли хрест аж на гору Голготу.

Коли ж Ісуса вже і розп'яли, пригадав собі той чоловік за свій кошик і вернув знов на те місце, де його оставив. Приходить - дивиться, а в кошику всі яйця пописані та покрашені. Не поніс же він їх більше на продаж, лише вернув додому та сховав на пам'ятку, бо мав си то чудо за вдяку від Христа, за то, що йому поміг нести хрест. Та від того пішло то, те крашене та писане яєць на Великдень».

Дивовижний птах

Лелека... Тепер не скрізь побачиш цього дивовижного птаха. В Україні його звуть по-різному: черногуз, лелека, бусол, бузько, веселики. Птах селився поблизу до людських осель - на хатах, клунях, хлівах.

Повір'я було: в кого поселився лелека - тому щастя буде довіку. І горе тому, хто зруйнує гніздо птаха. Існує багато легенд про походження цього птаха. За однією з них, Бог дав людині мішок і наказав віднести далеко в ліс, але не розв'язувати і не заглядати в нього. Та на півдорозі чоловік не витримав і поцікавився, що несе. Як тільки він розв'язав мішок, із нього повистрибували жаби, повилазили вужі та змії і розповзлися по всьому світу. Розгніваний Бог перетворив чоловіка на лелеку і звелів ходити по болотам і збирати усяке гаддя. Дуже любимо ми лелек за те, що вони повертаються до своїх гнізд і приносять на крилах весну... Лелека - символ любові до рідної землі.

(Виконується пісня про лелеку.)

Летять великі птахи
Ліси, поля минають, ,
Ту хату де осядуть -
Щасливою вважають.
Лелека-чорногузка
Це - символ України,
Як оберіг у хаті
Великої родини.
На білих крилах птаха -
Хвиляста чорна смуга,
Неначе розлилася
За рідним краєм туга.
Боятися як миші
Та пухлі, товсті жаби,

Але про нього кажуть
Лелека щастя вабить!!!

Наша земля, рідна оселя, солов'їна мова, невмируща пісня, червона калина,
плакуча верба є нашою рідною Батьківщиною. Тож любімо її, шануймо її,
бережімо і будьмо гідними синами .